ذاكرات الحرم (سيدنا علي)

זוכרות את אלחרם (סידנא עלי)

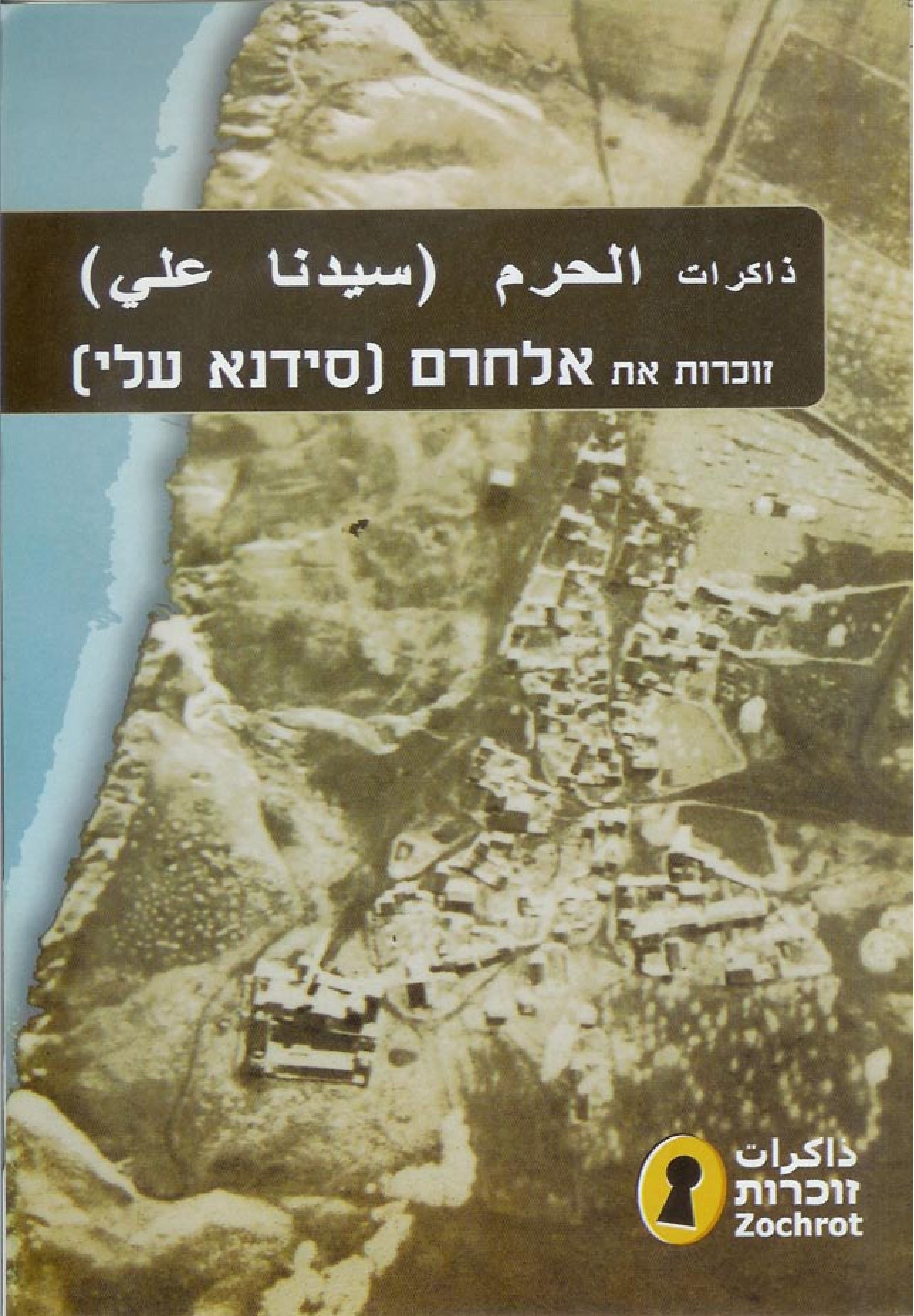

ذاكرات
זוכרות
Zochrot

ذاكرات الحرم (سيدنا علي)

فهرس

المقدمة ص 3

لمحة تاريخية ص 5

شهادات من حرم سيدنا علي ص 7

أن تنمو في ظل مسجد حرم سيدنا علي ص 15

قرية الحرم (سيدنا علي) في ذاكرة هرتسليا ص 25

قرية الحرم من جيل الى جيل ص 34

זוכרות את אלחרם (סידנא עלי)

תוכן עניינים

הקדמה עמ' 4

רקע היסטורי עמ' 6

עדויות מחרם סידנא עלי עמ' 11

לגדול בצל מסגד חרם סידנא עלי עמ' 19

אלחרם (סידנא עלי) בזכרון של הרצליה עמ' 25

כפר אלחרם מדור לדור עמ' 37

ذاكرات

זוכרות

Zochrot

©All Rights Reserved to those who were expelled from their homes

איסוף, כתיבה ועריכת החומר: קרן צרפתי, מראם מסארוה-חג'אזי, איתן ברונשטיין, ד"ר אורי דיוויס,

תרגום, עריכה לשונית והגהה: רנין ג'רייס, איריס בר, סלים אבו ג'בל, אבראהים ואקד, סברין אלעבידי

עיצוב הכריכה: טליה פרייד

עיצוב החוברת: איריס בר

تجميع، كتابة واعداد المواد: كيرن تسرفاتي، مرام مصاروة - حجازي، إيتان برونشتين، د. أوري ديفيس.

ترجمة، تصحيح ومراجعة لغوية: رنين جريس، إيريس بار، سليم أبو جبل، ابراهيم واكد، صبرين العبيدي

اخراج الغلاف: طاليا فريد

اخراج الكراس: إيريس بار

المقدمة

هذا الكتيب يأتي بقصه قرية "الحرم" (سيدنا علي) التي كانت قائمة حتى هُجِّرَ أهلها في النكبة. وقد زالت القرية من ذاكرة الكثير من الإسرائيليين، حتى أولئك الذين سكنوا بالقرب منها، ربما لأنها تغطت في ظل مسجد سيدنا علي، ذاك المسجد المشهور فقد سلبت ضخامته الأنظار من المعالم والآثار التي تبقت من قرية الحرم.

أصبحت قرية الحرم حي من أحياء هرتسليا يدعى ريشف. تظهر بقايا القرية الفلسطينية حتى الآن، وقسم منها ضمّ إلى بيوت ريشف. عملية مشابهة حدثت في قرية الشيخ مؤنس (اليوم جامعة تل أبيب) وسلمة (كفار شليم في جنوب تل أبيب) حيث ابتلعت هذه البيوت على أيدي الغزاة الذين يعيشون فيها حتى اليوم. دُمرت غالبية بيوت قرية الحرم، لكن يمكن، حتى اليوم، مشاهدة مقبرة القرية على الصخرة إلى جانب البحر.

يعبر هذا الكتيب عن جهد جمعيه "زوخروت - ذاكرات" لتلتقي القارئ/ة الإسرائيلي/ة مع النكبة الفلسطينية، كي يستوعب ما حدث للفلسطينيين في حرب انتهت بتأسيس دولة إسرائيل.

المبادرة لفهم ما حدث لقرية الحرم بدأت من كيرن تسرفاتي، التي عاشت بجوار القرية منذ صغرها ولم تعرفها، عمل كيرن هو مثال لوجود المزيد من الإسرائيليين الذين يهتمون بالنكبة ويريدون تحمل نوع من المسؤولية تجاهها. وقد جمعت وسجلت كيرن جزء من الشهادات التي في الكتيب وصورت بعض الصور.

توجد في هذا الكتيب بعض الخرائط التاريخية من قبل قيام الدولة التي صورت في متحف "بيت ريشونيم" في هرتسليا. المتحف يصف تأسيس مستعمرة هرتسليا، التي تحولت مع الأيام إلى مدينة، ويوجد فيه شهادات مصورة عن الجيران العرب الذين سكنوا في المنطقة. يتم وصف هؤلاء "الجيران العرب" بلغة استشراقية, وهم غير حاضرون في المنطقة كعنصر فاعل, إنما موجودون بها كأنهم خلفية باهتة فقط، فعلى سبيل المثال :"...عندما وصل أوائل المستوطنون إلى هرتسليا كانت هناك تلال رملية - رمال متحركة، شجيرات الصبّار الشائكة، أشجار تين وكروم عنب هنا وهناك التي كانت ملك للقرية العربية سيدنا على..." وبالرغم من ذلك, الصور في متحف هرتسليا تحفظ (أيضًا!) ذاكرة حياة الفلسطينيين في المنطقة. والمتحف، الذي يهدف إلى تخليد ذكرى تأسيس وتطوير مدينة هرتسليا، يطوي في داخله قصة الفلسطينيين الذين دفعوا، في نهاية الأمر، ثمن إقامة الدولة اليهودية. يساهم استخراج القصة الأخرى, الموجودة رغم التعتيم, من الأرشيف الإسرائيلي, إلى الدفع بالاعتراف بما حدث للفلسطينيين في عام 1948. هذه القصة هي مثال واحد لقصص فلسطينية أخرى تدخل المناخ الاسرائلي.

بعض أبناء عائلة مصاروة من الطيبة هم من مهجري قرية الحرم. ولد عصام مصاروة في القرية، حيث تشردت عائلته وهو طفلاً صغيرا، وقد أصبح بعدها رئيس بلدية الطيبة. ابنته مرام ولدت في الطيبة وحفيده عصام ولد في "نفية شلوم" الاثنين قد ولدوا ويعيشون في واقع دولة إسرائيل، وكلهم يحنون للقرية التي هجرت عائلتهم منها، ونضع بين أيديكم، من خلال هذا الكتيب رواية التهجير واللجوء التي يعبر عنها ثلاثة أجيال: أب، بنت وحفيد.

هذا الكتيب هو الرابع عشر ضمن سلسلة تصدرها جمعية "زوخروت – ذاكرات" سبقتها كتيبات عن شيخ مونس، دير ياسين, اجليل, اللد, الرملة, حيفا, عكا, اللجون, خربة الجلمة, لفتا, عين غزال,اسدود المجدل وسحماتا. وهي مهداة لمهجري قرية الحرم أينما كانوا على أمل أن يكون الاعتراف معاناتهم يمكن مساعدًا بشيء ما في مصالحة مستقبلية معهم.

הקדמה

חוברת זו מביאה את סיפור הכפר אלחרם (סידנא עלי) שהיה קיים עד שתושביו גורשו בנכבה ב–1948. הכפר כמעט נמחק מהתודעה של הישראלים, אפילו כאלה שחיו בשכנותו, אולי בגלל שחסה בצילו של המסגד המפורסם סידנא עלי. גודלו הפיזי של המסגד הבולט בנוף מאפיל על השרידים המעטים שנותרו מהכפר אלחרם.

אלחרם הפך לחלק מהרצליה הנקרא רֶשֶף. שרידי הכפר הפלסטיני עדיין נראים בסביבה וחלקם כמו נספגו אל תוך הבתים של רשף שנבנו עליהם. פעולה דומה נעשתה בבתי שייח מוניס (היום אוניברסיטת ת"א) וסלמה (היום כפר שלם בדרום ת"א) שנבלעו לתוך בתי ה"פולשים" החיים במקום עד היום. רוב בתי אלחרם הוחרבו, אבל את בית הקברות עדיין ניתן לראות על הצוק מעל הים.

חוברת קצרה זו היא ביטוי למאמץ של עמותת זוכרות להביא את הנכבה הפלסטינית לקורא/ת הישראלי/ת כדי להבין את מה שקרה לפלסטינים במלחמה שבסופה הוקמה מדינת ישראל. היוזמה להכיר את תולדות הכפר אלחרם החלה ע"י קרן צרפתי, שחיה בשכנות לכפר מגיל צעיר ולא הכירה אותו. העשייה של קרן היא דוגמא לכך שיש יותר ויותר ישראלים המתעניינים בנכבה ורוצים לקחת אחריות כלשהי לגביה. קרן אספה ותמללה את העדויות שבחוברת וכן צילמה חלק מהתמונות.

בחוברת גם מפות היסטוריות ותמונות מהתקופה של טרום המדינה שצולמו במוזיאון "בית ראשונים" בהרצליה. המוזיאון מתאר את הקמת המושבה הרצליה, שהיתה מאז לעיר, ומביא גם עדויות מצולמות על השכנים הערבים שחיו בסביבה. הלשון המתארת את הערבים נוטה להיות אוריינטליסטית במובן זה שהם אינם ממש נוכחים במרחב, אלא הם נמצאים בו כמין רקע דהוי, כדרך אגב, באופן מיקרי. לדוגמא:

"כאשר הגיעו המתיישבים הראשונים [להרצליה] היו שם דיונות חשופות חולות נודדים, שיחי צבר דוקרניים, עצי תאנים ופה ושם כרמי ענבים קטנים שהיו שייכים לכפר הערבי סידנא עלי"

ובכל זאת, התמונות מהמוזיאון בהרצליה משמרות (גם) את הזיכרון של החיים הפלסטיניים באזור, שמאז נמחקו בו כמעט כל הסימנים שלהם. למעשה, המוזיאון בהרצליה שמטרתו להנציח את הקמת העיר מראשיתה מקפל בתוכו גם את הסיפור של הפלסטינים ששילמו בסופו של דבר את מחיר הקמת העיר והמדינה היהודית. חילוץ הסיפור האחר, הנמצא-אך-מושתק, מתוך הארכיונים בישראל, יש בכוחו לקדם הכרה במה שקרה לפלסטינים ב–1948. הסיפור הזה הינו דוגמא אחת לסיפורים פלסטינים אחרים המכונסים בתוך הנוף הישראלי.

חלק ממשפחת מסארוה מטייבה הם פליטי אלחרם. עיסאם מסארוה נולד בכפר ועזב אותו בהיותו ילד קטן. לימים נהיה ראש עיריית טייבה. ביתו, מראם, נולדה בטייבה ובנה עיסאם נולד בנווה שלום, לתוך המציאות של מדינת ישראל, אבל נושאים תחושות וזיכרונות לגבי המקום ממנו נעקרה משפחתם. מובאים כאן חוויות עקירה ופליטות של שלושה דורות, אבא, בת ונכד.

החוברת הזו היא הארבע עשרה בסדרה שהפיקה זוכרות. קדמו לה חוברות על שייח מואניס, דיר יאסין, איג'ליל, לוד, רמלה, חיפה, עכו, א-לג'ון, חירבת ג'לאמה, ליפתא, עין ע'זאל, סוחמאתא, אסדוד ומג'דל. היא מוקדשת לכל פליטי אלחרם באשר הם בתקווה שההכרה בסבלם תתרום לפיוס עתידי עימם.

لمحة تاريخية

كانت القرية، المبينة حول مقام الشيخ علي بن عليل المعروف بن عليم (أبو حسن) الذي يعود بنسبه الى الخليفة الثاني، الصاحبي عمر بن الخطاب (توفي 1081م)، كما ذكر بذلك كل من مجير الدين الحنبلي والشيخ النابلسي. تنهض على تل من الحجر الرملي قليل الارتفاع، في السهل الساحلي، 16 كم شمالاً لمدينة يافا، تشرف عل شاطئ البحر الأبيض المتوسط. وكان من التقاليد أن يأتي الناس من كل أنحاء فلسطين في الصيف، للصلاة والقيام ببعض المناسك وأخذ التذكارات، وكان معظم سكان الحرم من المسلمين.

كانت منازل القرية مبينة بالحجر أو بالطوب، وقريبة بعضها من بعض. وقد أسست فيها مدرسة ابتدائية في سنة 1921، بلغ عدد طلابها 68 طالبًا في أواسط الأربعينيات.

كانت الزراعة عماد اقتصاد القرية، ففي 1944/1945 كان 136 دونمًا من أراضي القرية مخصصًا للحمضيات والموز، و2096 دونمًا للحبوب، و256 دونمًا مرويًا أو مستخدمًا للبساتين. بالإضافة إلى الزراعة اهتم سكان القرية بصيد السمك.

بُنيت على الحدود الشمالية لأراضي القرية مستعمرة "ريشبون" في سنة 1936، وفي سنة 1937 أنشئت "كفر شمارياهو" إلى الجنوب الشرقي، على ما كان تقليديًا من أراضي القرية (أنظر في الشهادات المرفقة في هذا الكراس حول الطرق التي استعملتها منظمة "الكيرن الكيميت" لكي "تشتري" أراضي القرية).

احتلالها وتهجير سكانها

احتلت قوات "الهغاناة" قرية حرم سيدنا علي، على الأرجح قبل نهاية الانتداب البريطاني 1948/15/5. وكانت هذه القوات تسيطر، في تلك الآونة، على كامل المنطقة الساحلية الممتدة بين حيفا وتل أبيب.

القرية اليوم

كل ما تبقى من القرية هو المقام، الذي جُددَ جزئيًا وبعض المنازل التي يسكنها يهود، ومقبرة مهدمة.

المصدر: د. وليد الخالدي، "كي لا ننسى"

مسجد سيدنا علي – نساء ينشلنَ الماء من البئر

מסגד סידנא עלי – נשים שואבות מיים מהבאר

רקע היסטורי

הכפר סידנא עלי היה בנוי במישור החוף על גבעת אבן חול נמוכה 10 ק"מ צפונה לעיר יפו (יאפא), וצפה על חופי הים התיכון. הכפר נבנה סביב מקום קבורתו של עלי בן עלייל המכונה בן עליים, שהיה, כפי שנזכר בכתבי מג'יר אלדין אלחנבלי ואלשיח' אלנאבלסי, מצאצאי הח'ליפה השני עמר בן אלח'טאב (נפטר ב-1081 לספירה). לפי המנהגים, בקיץ היו נאספים לתפילה והילולה מאמינים רבים מכל רחבי פלסטין. הכפר מנה, בשנת 1944, 520 תושבים ורובם היו מוסלמים.

בניית בתי הכפר נעשתה מאבן או מטיט, בקירבה רבה זה לזה ולמסגד..

בשנת 1921 הוקם בכפר בית ספר וידוע כי בשנות הארבעים הוא כלל 68 תלמידים.

כלכלת הכפר התבססה בעיקרה על חקלאות. על פי נתוני השנים 1944/5 נטעו 136 דונם פרדסי תפוזים ומטעי בבנות. היו 2096 דונם תבואה וכן גנים על 256 דונם של אדמה מושקית. בנוסף לכך הווה הדייג ענף כלכלי חשוב.

בגבול הצפוני של סידנא עלי הוקמה בשנת 1936 ההתנחלות הציונית רישפון. בחלק הדרומי נבנתה, בשנת 1937, ההתנחלות הציונית כפר-שמריהו, עד קרקעות שהיו שייכות לכפר (על השיטה בה "נקנו" אדמות אלו קראו בעדויות של פליטי הכפר המופיעים בחוברת זו, ובתיקי הארכיון הציוני המרכזי).

כיבוש הכפר וגרוש תושביו

כוחות ההגנה כבשו את הכפר עוד לפני תום המנדט הבריטי ב-15 במאי 1948. הכיבוש נעשה במסגרת המבצעים בהם השתלטה ההגנה על מישור החוף בין חיפה לתל אביב.

הכפר היום

כל שנותר מהכפר הוא המסגד, אשר לאחרונה שופץ ומקום הקבורה המקודש שבתוכו. כמו כן נותר בית קברות הרוס ומספר בתים ישנים בהם מתגוררים יהודים.

המקור: ד"ר וליד ח'אלדי "בכדי שלא נשכח"

בית הקברות של הכפר אלחרם – **مقبرة قرية الحرم**

شهادات من حرم سيدنا علي

قصة محمد المصري

عدد سكان القرية كان حوالي 520 شخصًا. مساحة القرية كانت كبيرة والسكان عاشوا على جزء صغير من الارض، جنب المسجد. المكان كان رائع، البحر... الناس كانوا كبار بالسن، بصعوبة بمشوا وبصعوبة عايشين، فيش من وين تعيش... الكل كان فقيرًا جداً. كانت الناس تصيد السمك وتشتغل بالارض وبأعمال بسيطة بس عشان تعيش. عائلتنا كان وضعها منيح نسبيا، كان عندنا ممتلكات، أراضي وبيارات. بالبلد كان في عائلتين كبار، عائلتنا، عائلة المصري، وعائله كرم، هدول العائلتين حكموا وقادوا البلد، بس بعد ما صار اللي صار كلهم هربوا.

أنا كان عمري وقتها حوالي 12 سنة، ومن سنتين كنت أتعلم بالداخلية بمدينة اللد.

هون كان بيت والدي، بالضبط جنب المقبرة، محل كل هذا الشجر كانت مقبرة وكمان غرب الجامع. الجامع كان بمركز القرية، رمموه قبل كام سنة. بالصيف كان ناس من يافا، والرملة واللد، بيجوا على الجامع. كانت لهذا المسجد خصوصية، لأن سيدنا علي مدفون هون وقبره موجود بنصف المسجد. كانت في داخل الجامع مدرسة وانا تعلمت هناك شوي، كان فيها معلمين من خارج البلد، بتذكر واحد منهم اجا من الطيبة. كتير من البيوت الموجودة هون اليوم هي بيوت اصلية اللي رمموها وسعوها. بيوت البلد كانت توصل لحد محطة الشرطة البريطانية (مقر الاصلاحية اليوم).

هدول بيوت جديدة، بس هون كان في بيوت قديمة اللي رمموها. البيوت عماروها من حجر البلوك والكركار، بيوت جيدة، مش مثل البيوت المبنية من الطوب، أظن انه هذا بيت قديم، كمان هذا البيت قديم، أظن ! هون كل البيوت قديمة. هون منشوف الوصلة بين البيت القديم والاضافة الجديدة. اه، وهون كمان... هون خلق ابوي وهون بيوت عائله الكرم. هذا بيت عمي عبد الكريم علي المصري، بالضبط هذا البيت.

في قريتنا ما كان في خلافات، بالعكس العلاقات كانت جيدة مع اليهود من رشبون، هم قالولنا "خليكوا وما تهربو"، بس ابوي وعمي خافوا، سمعوا عن مشاكل بقرى ثانية، سمعوا عن عائلة الشباكي اللي انذبحت مش بعيد عن القرية. كان في كثير قصص.. كان في عائلة، بعيدة عنّا 2 كيلومتر، كلهم مهندسين ومعلمين، وقفوهم وخلصوا عليهم. بقريتنا الناس خافت وقررت انه تترك. قسم راح على نابلس وعلى قرى جنب نابلس، قسم بمخيم اللاجئين بطول كرم وقسم هربوا الى عمان. احنا كنا محظوظين، كان عندنا أقارب في الطيبة اللي دعمونا وحضنونا وهيك ضلينا في الطيبة.. جد كنّا محظوظين.

ما بعرف مين دخل كل هاي الكراهية، العلاقات كانت منيحة كثير مع يهود رشبون، العرب كانوا يشتغلوا عند اليهود واليهود كانوا ييجوا يزوروا العرب. انا بتذكر انه كثير يهود كانوا يزوروا ابوي وعمي.. ما بعرف شو اللي صار !.

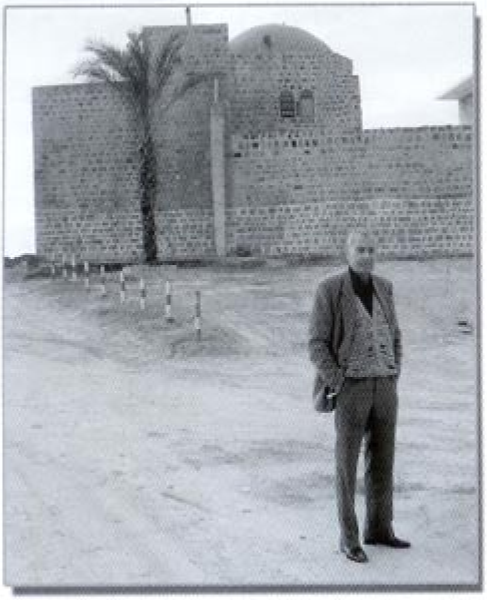

محمد المصري أمام مسجد حرم سيدنا علي

מוחמד אלמצרי ליד מסגד חרם סידנא עלי

القصه مؤلمة، انا تركت ارضي وبيتي احسن ما أنقتل، ممكن انه كانت غلطة انه تركنا وممكن ما كان يصير شي لو ضلينا، هذا مؤلم، كان في كثير خوف بالقلب، ما كان ممكن انه نبقى بهيك وضع. سمعنا انه اهل حيفا هربوا، واهل يافا هربوا .. وشو احنا ؟؟ قرية صغيرة تبقى وما تهرب؟؟ مرّات بسافر عشان اشوف القرية ولما بدخل على القرية بحس بألم، بألم كبير.

قصة عمر مصاروة

تركنا لانه خفنا انه الدور بيجي علينا، حسب شو حكالي والدي، كان في مزارع من موشاف رشبون اسمه نفتالي، قال لوالدي خليك هون احنا راح ندير بالنا عليك. كان عنا بياره برشبون وبيت داخل البيارة.

لما أجينا على القرية (الطيبة) تسجلنا كعائلة مصاروة مع انه احنا عائلة المصري، لانه ما كان بدنا انه الناس تعرف انه احنا اصلنا مش من هون. وهذا اللي صار مع والدي: اكتشفوا انه بالاصل مش من هون ورحلوا كل عائلته بالشاحنة على مخيم اللاجئين بطول كرم. نفتالي كان يومتها بالجيش، وسأل عن أبوي، قالوله أنه بعلى الشاحنة في الطريق الى طول كرم، ولحقهم ورجعنا الى الطيبة. قصة حلوة، صح؟ كان نفسي أتعرف عليه، ولكنه توفى زمان... قسم من أولاده ساكنين في رشبون.

بعض العائلات بدلت أرضها مقابل قسائم في الطيبة وبعضها ما طلعله اشي. احنا أخذنا مقابل بدل جزء من أراضينا اللي راحت.

قصةجنديه زيادات

سميت القريه على اسم المسجد. نحن لا نزال نذهب الى هناك كثيرًا. اذا كان لاحد ما نذرًا ما، مثلا لا يوجد له اولاد، او ان كان لديهم قريبًا مريضًا ورجع من المستشفى ... فيذهبون الى هناك ويقدمون الاضحيات ومن ثم يطبخونها .انا جئت الى المقبيلة منذ صغري، لكن اخي كان كبيرًا وهو يذكر وابي كان قد حدثنا انهم اقترحوا عليه السكن حينها في مكان

اخر وذهب لكي يتفرج على المكان ولكنه لم يكن جميلاً بنظره لذلك لم يوافق على الاقتراح ولم ينتقل.

قصة سلامه زيادات

هذه الارض ذكرت بالقران. ممنوع على اي شخص ان يبيعها .لا يمكن القول "هذه الارض لابي" وانه بودي بيعها، او اريد ان اعطيها لمن اشاء .الارض تابعه للمسجد. حتى الان هنالك بيوت واقفة، ويسكنوها الان اليهود، انا ولدت في فترة التشريد، رحلنا على طولكرم وهنالك ولدت. نتعلم التاريخ من أهالينا، هكذا اعرف بالضبط ماذا جرى. امي سمتني سلامة لكي نخرج بسلام.

في هذه الفترة كان التاريخ واسعًا ومفتوحًا وفيه مجال للاختيار فمثلاً - قرية الفرديس :- قريه لم تضر ابدًا بامن اسرائيل لم تكن لديهم مشكله مع اسرائيل، سلموا اليهود املاكهم واعطوا دولة اسرائيل كل ما يلزمها بحسب اتفاق سابق ينص على قيام دولة اسرائيل بهذا المكان. كان هنالك شيخًا كبيرًا يسكن في قرية حرم سيدنا علي، والذي قال قبل قيام الدولة بعشرون عامًا بان هذه الدولة ستكون دولة لليهود وان اليهود سيسيطرون عليها. يافا، حيفا، عكا، كلها سيسكنوها اليهود، بيتًا بجانب بيت. وقد عرف أن كل فلسطين ستلغى حتى القرآن ذكر هذا وهو رجلاً قد قرأ كتبًا عديدة.

لكن السؤال المهم هنا هو :- الاسرائيليون سيطروا ولكنهم سينجحوا بمهمتهم فقط اذا حكموا بالعدل والحق. واذا لم يكونوا عادلين اذن فالدوله ستزول... انا لست نبيًا ولا اعرف ماذا سيجري...

قصة عبدالله زيادات

انا لست متأكدًا كم عمري، تقول امي اني ولدت عند اصدار النقود الفلسطينية، لكن هذا غير مثبت.

كنت في الخامسة من عمري في سنوات العشرين. تعلمت في مدرسة سيدنا علي. اذكر ان ابو جولدا منير كان يقرع الجرس ليبيع الخبز في منطقة "ج" بهرتسليا. كنا اطفال صغار، وعندما يكون نائمًا كنا نلعب في الجرس، كان شخصًا طيبًا، كان يعطينا الحلويات وما تبقى من الخبز. في ايام السبت، عندما يرانا نعمل في الحقل كان يصيح"جوي ، جوي!(من هو ليس يهودي) اليوم راحة" ويبكي على السبت.

كان الفلاحون في قرية الحرم يعملوا في ارض الوقف، مقابل حصة للمسجد من القمح والطحين. اقيم هذا المسجد قبل نحو الفي سنة. جاء شخص لم نعرفه فقال :" هذا قبر جدي". نحن، ما نحن نعرف، جده، ليس جده... قال: " حسنا، اعطوني حصتي. الحصة التي تعطوها للمسجد أعطوني اياها". اعطيناه الحصة. قال :"الاراضي التي لجدي لي سابيعها". كان افندي كبير، لكن بالطبع الارض لم تكن له، قال "جدي" وباعها للكيرن كايميت، اخذ النقود وهرب.

كنت ارعى بقرات كيبوتس شفاييم، و"الهغاناه" وضعت قنبلة وابادت مقر الشرطة، كان خلاف بينهم. وكان احدهم واسمه افريام سولس، وكان شخص اخر سولس من معوز حاييم، وكان ابراهم عوفر وزير الاسكان سابقًا. كنا جيران، كبرنا معًا، اكلنا خبز معًا. قالو لي"اشترينا الارض،هذه ليست لكم". قلنا لهم "نحن نعيش على الارض لأين نذهب؟". كان ضابط بريطاني اسمه هوندروس، قال:" نحن نشتري لكم ارض. كل عائلة 80 دونم مع بيت، تعيشوا جيدًا،نعطي ارشادات لكل المزارعين في المنطقة". قالوا لنا ان نتاتي الى هنا. هكذا في سنة 1930 انتقلنا الى اراضي المقيبلة، تقريبا 50 عائلة: سكنا في حرم سيدنا علي، والاراضي الزراعية كانت في المقيبلة.

وعندما جئنا الى هنا كان هنالك حيوانات مفترسة. اترون البيت الكبير هذا؟ كنا ندخل الى الداخل هناك، خوفا من الأسود. كلنا، مع الغنمات والجمال والحمير في داخل البيت كي لا تاتي حيوانات في الليل و تجد شيىء للاكل. عندما جئنا الى هنا الناس كانوا يأخذون المحراث على حمار او على حصان، وكانوا يأتون من بعيد ليزرعوا الارض. وفي النهاية قلنا " لنبقى هنا، من الصعب ان نسافر على الحمار و الحصان". والعالم تقدم بعد ذلك جائت عربة دون حصان وعندما اخبروني قلت"كيف ذلك؟" وذهبت مع الكبار لرؤيتها...

اذكر في ثورة 1936، كان بنيامين ، حارس من رشبون، واخر اسمه مولخي من كيبوتس شفاييم، كان لديهم سلاح، وفي احد الايام مسكهم ضابط مسلم امام البدو وقال: "سنقتلهم"، و اخذ منهم السلاح قال جدي للضابط "أقترح عليك أنه قبل ان تقتلوهم اقتلوا كل العائلات البدوية هنا. لانه اذا قتلتوهم، اليهود والانجليز سيقتولونا. الضابط المسلم قال" العجوز صادق، فليذهب هذان الاثنان مع خيولهما واسلحتهما".

امي كانت تخبز. جائت جولدا منير الى بيتنا وقالت "اريد ثوب بدوي". جلست على حجر واكلت خبز. امي خيطت ثوب اسود مزركش بالالوان، وجولدا منير لبسته وقالت "ما اجمله" قالت امي "مقدم، يا سيدتي". سألت جولدا منير "كم سنة عملتِ فيه؟" "خمس سنوات" قالت امي. اجابت جولدا "سارجعه لكِ، انتظري اسبوعًا، واحضره لك". اخذت جولدا منير الثوب، وتقابلت مع الملك عبد الله، وقالوا "الملك جالس مع بدوية اسرائلية"...

في معوز خاييم سكنوا ناس طيبين، احدهم، رقم 12 في الحكومة، مات بنوبة قلبية، قلت أنني سأذهب لأحضر الأجر هناك. قالوا لي "سيقتلكم" اتصلنا بمعوز خاييم، وقالو لنا

سنبعث الجيش ليأخذكم ويعيدكم...". وخلال زيارتنا، سمعنا صوت انفجار.ذهب راعي البقرات الى الزريبة وفقع فيه لغم. سألنا "ما هذا" قالوا لنا "لا شيء"، وكان هذا أخو أبرهام أوفيق، وزير الاسكان.

في 1948 كان قسم منا في المقيبلة والقسم الاخر كان في نوف يام. عندما بدأت الحرب، قلنا لنذهب الى المقيبلة، هناك جاء جيش من سوريا، لكل واحد بندقية فرنسية، من اراد ان يأتي او ان يذهب، عليه ان يدفع 10 قروش.

وعندما وصلنا الى المقيبلة السوريون هربوا، عملوا الفوضى اكثر مما ساعدوا. اخذوا رشوة وهربوا... ونحن بقينا هنا ماذا نفعل؟ اتت "الهغاناه" واخذت جميع القرى، ونحن هربنا خوفا. مشينا حتى نابلس. جاء الجيش العراقي. سالونا "الى اين تذهبون؟" قلنا

"الذي يبقى سيموت". اخذنا الاطفال وهربنا. في طولكرم اتت طائرة اسرائيلية وقصفت البلد. كانت طائرة صغيرة، عملت ضجة لاجل التخويف رمت شيد واسمنت، عملت غبرة، قالوا لي : اهرب، اهرب" قلت :"الى اين اهرب؟ هذا شيد واسمنت..."

كنت اعزب، كنت شاب قوي استطيع ان احصل على المال، لم اكن كسولا. الاشخاص الذين هربوا من حيفا، ومن عكا، كنت انقلهم على الجمال، كأني سائق تاكسي، من جبل الى جبل، ليس جيدا هنا، نذهب لهناك... من هنا نص ليرة، من هناك ليرة. فوضى، كل يوم كنت ارجع الى ابي وامي وأقول "يوجد معي نقود" عائلتي كانت في خيمة جنب نابلس. ان حدث وعدت الى البيت بدون نقود، فقد كانوا يقولون" اين النقود فيجب ان تعيل العائلة". كنت اخذ خبز, سكر... في احد الايام نقلت شخصا ولم يكن معة نقود فقال لي " اتريد الزواج؟ تزوج احدى بناتي"...

بعدها قالوا لنا العراقيين بالقرب من جنين "قراكم خالية" فعدنا الى هنا. عند عودتنا تسألنا "ماذا نفعل؟ لا يوجد مكان نهرب اليه، ومن يأت اهلا وسهلا به، يهود, عراقيون ... ولكننا باقون هنا لن نرحل. فبقينا في المقيبلة. اخبرنا الجيش العراقي ان الملك عبدالله سيكون المسؤول عن المنطقة.

اتى الملك عبداللة وسمعته في الراديو يخاطب في العرب "خلال 15 يوما سنرمي جميع اليهود في البحر". وقال فلتتفرح اسماك البحر لأن أصبح عندها المزيد من الطعام. فقلت "هذا مجنون! فكل انسان علية ان يعيش. هذة ليست لغة قائد" ولكن احمد سعيد من مصر لم يكن مرتاحا لاقوال الملك عبدالله.

عندما اتى الملك عبدالله بجيوشة، قال لاهالي يافا وحيفا وعكا "نحن ندافع عنكم وبعدها سنريهم". فبدأت القوافل بالرحيل، اما انا فاستطعت ان احصل على نقود من النقليات على الجمال. ومن كان عنده قارب ابحر الى مصر ولبنان جميعهم هربوا.

باتفقيات رودوس تقرر ان تكون هذة المنطقة تحت النفوذ الاسرائيلي، ونحن نستطيع التنقل من هنا الى هناك. فالاتفاق حل فقط على من بقي في القرى. ومن حينها نحن بقينا في اسرائيل. سكنا هنا, قال والدي:

"لن نترك الأرض حتى ولو اعطونا حيفا او تل ابيب، انا باقون هنا".

في سنة 1936 قالوا لنا الانجليز "سجلوا الأرض على اسمكم في الطابو، ادفعوا لكل عائلة ليرتين مقابل 80 دونم". قلنا من اين ناتي بليرتين؟ ماذا نفعل؟ كبار السن تشاوروا، وفي النهاية عقدوا اتفاقية حتى سنة 1990، وكانوا يظنون بأن هذه سنوات عديدة... لم يفهموا... بعد اقامة الدولة ، بعد قيام الدولة قالوا لنا "هذه ارض دائرة أراضي إسرائيل، وليست لكم". قلنا " الانجليز اعطونا، عندنا اتفاقية منذ زمن الانجليز". قالوا "حسنا، ابقوا هنا حسب الاتفاقية الانجليزية". والان انتهت الاتفاقية والارض لدائرة اراضي اسرائيل، عندما جئنا الى هنا، كل جد كان له 5 اولاد، الان نحن على الاقل 2000 نسمة. لاين نذهب؟.

עדויות מחרם סידנא עלי

סיפורו של מוחמד אלמסרי

בכפר היו בערך 520 איש, בערך. השטח של הכפר היה מאד גדול והתושבים גרו על חלק קטן ממנו, ליד המסגד. מקום נפלא, הים... אנשים אצלנו היו זקנים, בקושי הולכים, בקושי חיים, לרוב לא היה ממה לחיות, היו עניים מאד, היו דגים, עובדים בשדות ועושים עבודות פשוטות רק בשביל לאכול. המשפחה שלנו היתה יחסית אמידה, היה לנו רכוש, אדמות ופרדסים. היו שתי משפחות גדולות בעיר, המשפחה שלנו, משפחת אלמצרי, ומשפחת כרם, אלו המשפחות שהנהיגו את הכפר. אבל כשקרה הדבר הזה כולם ברחו. אני הייתי בערך בן 12 כשהכל קרה, אבל כבר לפני כן למדתי כשנתיים בפנימייה בלוד.

כאן היה הבית של אבא שלי, ממש ליד בית הקברות. כל זה היה בית הקברות ליד איפה שעכשיו העצים, וגם ממערב למסגד. המסגד היה מרכז הכפר, הוא שופץ לפני כמה שנים. בקיץ היו מגיעים אנשים מיפו, רמלה,לוד, באים למסגד. המסגד היה מיוחד לכולם, סידנא עלי נקבר כאן והקבר נמצא במרכז המסגד. היה גם בית ספר בתוך המסגד ואני למדתי פה קצת, היו מורים שבאו מבחוץ, אחד מהם מטייבה. הרבה מהבתים הקיימים היום הם בתים מקוריים ששופצו והורחבו. עד תחנת המשטרה הבריטית [היום מוסד לעבריינים צעירים–ק.צ] היו הבתים של הכפר.

אלו בתים חדשים, אבל פה היו בתים, היה בתים שמה אלו בתים ישנים ששיפצו אותם. בנו גם מבלוקים וגם מאבני כורכר, היו בתים טובים, לא כאלו שבנויים מלבני בוץ. זה נדמה לי בית ישן, גם הבית הזה פה ישן, נדמה לי. הנה פה כל הבתים ישנים. הנה רואים את החיבור של הבית הישן להרחבה החדשה. אה, הנה עוד פה אבא שלי נולד ואלו בתים של משפחת אלכרם. זה הבית של דוד שלי, עבד אלכרים עלי מצרי, ממש אותו בית.

מוחמד אלמסרי וקרן צרפתי ליד המסגד

محمد المصفي وكيرن تسارفاتي جنب المسجد

אצלנו לא היה ריב או כלום, להפך היו יחסים מאד טובים עם היהודים מרשפון, הם אמרו לנו תישארו אל תברחו, אבל אבא שלי ודוד שלי פחדו, שמעו על בעיות בכפרים האחרים, על משפחת שובאכי שנרצחה לא רחוק מהכפר. היו כל מיני סיפורים, היתה משפחה, 2 ק"מ מפה, כולם מהנדסים, כולם מורים, העמידו אותם וגמרו אותם. אצלנו נבהלו והחליטו לעזוב.

חלק עברו לשכם ולכפרים ליד שכם, חלק במחנה פליטים בטול כרם וחלק ברחו לרבת עמון. אנחנו, היה לנו מזל שיש לנו קרובים בטייבה שתמכו בנו, חיבקו אותנו וככה יכלנו להישאר בטייבה.. מזל שלנו באמת מזל. האמת, לא יודע מי הכניס את השנאה הזו, היחסים היו יוצאים מהכלל. הערבים היו עובדים אצל היהודים והיהודים היו באים לבקר. אני זוכר שביקרו הרבה אצל אבא שלי ואצל הדוד. לא יודע מה קרה.

סיפור כואב, אני עזבתי אדמות, את הבית כדי שלא איהרג. יכול להיות שעשינו טעות שעזבנו ואולי לא היה קורה כלום, אבל כואב, היה הרבה פחד בלב, אי אפשר היה להישאר שם במצב כזה. שמענו חיפה ברחו, יפו ברחו, אז מה אנחנו? כפר כזה קטן לא יברח? לפעמים אני נוסע להסתכל כשאני עובר ואני נכנס אני כואב, באמת כואב לי.

עומר מסארווה

עזבנו כי פחדנו שיגיע גם התור שלנו, לפי הסיפור של אבא שלי, נפתלי, חקלאי ממושב רשפון, אמר לו תישאר פה, אנחנו נגן עליך. היה לנו פרדס ברשפון ובית שבנוי בתוך הפרדס. כשהגענו לכפר [לטייבה] נרשמנו כמשפחת מסראווה אפילו שאנחנו משפחת אלמסרי, כי לא רצינו שיגלו שאנחנו לא במקור מפה. זה מה שהיה עם אבא שלי: גילו שהוא לא מטייבה והעלו את כל המשפחה על משאית למחנה פליטים בטול כרם. נפתלי היה בצבא באותו הזמן ושאל על אבא שלי, אמרו לו שהוא על משאית בדרך לטולכרם והוא נסע אחרי המשאית והחזיר אותנו לטייבה. סיפור יפה, לא? הייתי מת להכיר את הנפתלי הזה אבל הוא נפטר כבר מזמן. חלק מהבנים שלו עדיין גרים ברשפון. חלק מהמשפחות קיבלו אדמות בטייבה בתמורה וחלק לא. אנחנו קיבלנו תמורה בעבור חלק מהאדמות שלנו.

ג'נדייה זיאדאת

לכפר קראו בשם של המסגד. אנחנו עוד הולכים לשם הרבה. יש אחד שיש לו נדר, נגיד אין לו ילדים, או נגיד אחד חולה, חוזר מבית חולים, אז הוא הולך לשם. שוחטים ומבשלים. אני באתי (למוקיבלה) מאד קטנה, אבל אחי היה הגדול, והוא זוכר. אבא שלי היה מספר, שהציעו לו לגור בשעתו במקום אחר. הלך לשם להסתכל, ולא היה יפה, אז הוא לא הסכים לעבור.

סלאמה זיאדאת

האדמה הזו בקוראן, אסור לאף אחד למכור אותה. אין דבר כזה להגיד "של אבא שלי" ולמכור, או לתת למי שאני רוצה. האדמה היתה של המסגד. עד היום יש שם בתים שעומדים. עכשיו גרים שם יהודים. אני נולדתי בדיוק בגירוש. ברחנו דרך טול-כרם ושם נולדתי. את

קבר עלי בן עליים – **قبر علي بن عليم**

ההיסטוריה אנחנו לומדים מאמא ואבא, וככה אני ידעתי בדיוק כל מה שקרה. אמא קראה לי סלאמה, שלום. שיוציא אותנו בשלום.

זו היתה היסטוריה פתוחה, אפשר היה לבחור. הנה לדוגמא הכפר פרידיס: כפרים שלא פגעו בבטחון הישראלי, לא היתה להם בעיה. הם היו תומכים, ונתנו את הרכוש. כל מה שצריך הם נתנו למדינת ישראל, כי הוסכם שתוקם מדינת ישראל במקום הזה. היה שייך גדול שגר בסידנא עלי, שאמר 20 שנה לפני קום המדינה, שהמדינה הזאת תהיה מדינה יהודית, והיהודים ישלטו. יפו, חיפה, עכו, הוא אמר, בית ליד בית יהיו יהודים. הוא ידע שכל פלסטין תלך, גם הקוראן אומר, הוא שמע וקרא בספרים. אבל השאלה כאן היא מאד חשובה: הישראלים ישלטו, אבל יצליחו רק אם ישלטו ביושר ואמת. אם לא יהיו בסדר, ולא יהיו הגונים, אז המדינה הזו תלך. אני לא נביא, לא יודע מה יהיה.

עבדאללה זיאדאת:

אני לא בטוח בן כמה אני. אמא שלי אמרה שנולדתי כשהנפיקו את הכסף הפלשתיני, אבל אין רישום. הייתי בערך בן 5 בשנות ה-20. למדתי בביה"ס בסידנא עלי. אני זוכר את אבא של גולדה מאיר מוכר לחם עם פעמון באיזור ג' של הרצליה. היינו ילדים קטנים, וכשהוא היה ישן, היינו משחקים עם הפעמון. הוא היה איש טוב, היה נותן לנו סוכריות. מה שלא נמכר מהלחם היה נותן גם. ביום שבת, כשהיה רואה שעובדים בשדה היה קורא: "גויים, גויים! היום נותנים מנוחה לפרד", בוכה על השבת.

בסידנא עלי כל הפלאחים עיבדו את האדמה שהיתה שייכת לווקף, חלק מהקמח והחיטה היה הולך בתמורה למסגד. המסגד הזה קיים כבר אלפי שנים. בא ערבי אחד זר, שלא הכרנו אותו. אמר "מה שיש שם בקבר, זה סבא שלי". אנחנו, מה אנחנו יודעים, סבא, לא סבא אמר "טוב, תנו לי חלק. מה שאתם נותנים למסגד תתנו לי". נתנו לו חלק. אמר "אלה האדמות של סבא שלי, ואני אמכור אותן". היה אפנדי גדול, אבל באמת לא היה שלו, רק אמר סבא שלי. אחרי שמכר לקק"ל, לקח את הכסף וברח.

אני הייתי רועה את הפרות של קיבוץ שפיים, והיתה שם "ההגנה". הכפר היה ליד המשטרה הבריטית, ו"ההגנה" שמו שם פצצה, והשמידו את המשטרה, היה סכסוך ביניהם. היה אחד בשם אפרים סולס, והיה עוד אחד סולס ממעוז חיים, והיה אברהם עופר שהיה שר השיכון- היינו שכנים, גדלנו ביחד, אכלנו לחם ביחד. אמרו לי "אנחנו קנינו את האדמה, זה לא שלכם". אמרנו להם "אנחנו חיים על האדמה, לאן נלך?". היה קצין בריטי אחד שקראו לו הונדרוס, שאמר "אנחנו נקנה לכם אדמה. כל משפחה 80 דונם עם בית, תחיו טוב מאד. ניתן הדרכות לכל החקלאים באיזור". אמרו לנו לבוא לפה. ככה בשנת 1930 עברנו לאדמות מוקיבלה, כמעט 50 משפחות: גרנו בסידנא עלי, והאדמות החקלאיות היו במוקיבלה.

כשבאנו לפה היו חיות טורפות. רואים את הבית הגדול הזה? היינו נכנסים פנימה לשם, מפחד האריות. כולם, עם הכבשים הגמלים והחמורים בתוך הבית, כדי שהחיות שבאות בלילה לא ימצאו בחוץ שום דבר. כשבאנו לפה, אנשים היו לוקחים את המחרשה על החמור או על הסוס, והיו באים מרחוק לזרוע את האדמה. בסוף אמרו "בואו נישאר פה, קשה לנו לעשות את כל הנסיעות על החמור ועל הסוס". והעולם התקדם- אח"כ באה עגלה בלי סוסים. כשסיפרו לי אמרתי "איך זה?" והלכתי עם הזקנים לראות...

אני זוכר בהתקוממות ב-1936, היה אחד בנימין, שומר מרשפון, ואחד בשם מולכי מקיבוץ שפיים, שהיה להם נשק. יום אחד בלילה תפס אותם הקצין המוסלמי. מול הבדואים הוא אמר "אנחנו נהרוג אותם", ולקח להם את הנשק. סבא שלי אמר לקצין "אני אתן לכם הצעה: לפני שאתם הורגים אותם תהרגו את כל משפחות הבדואים פה. כי אם אתם הורגים אותם, היהודים והאנגלים הורגים אותנו, אז כבר תהרגו אותנו אתם". הקצין המוסלמי אמר "הזקן צודק, שילכו השניים האלה, הם עם הסוסים שלהם והנשק שלהם".

אמא שלי היתה עושה פיתות. באה גולדה מאיר אלינו הביתה לפה ואמרה "אני רוצה בגד בדואי". ישבה על האבן ואכלה פיתות. אמא עשתה בגד שחור עם כל מיני צבעים, וגולדה מאיר לבשה אותו ואמרה "איזה יופי". אמרה אמא "קחי בשבילך, גברת". שאלה גולדה מאיר "כמה שנים את עובדת על זה?", "חמש שנים" אמרה אמא. גולדה ענתה "אני אחזיר את זה. שבוע ימים, ואני מביאה את זה חזרה". גולדה מאיר לקחה את הבגד, ונפגשה עם המלך עבדאללה, ואמרו "המלך יושב עם בדואית-ישראלית"

במעוז חיים היו אנשים טובים. היה איש במקום 12 בממשלה, ומת מהתקף לב. אמרתי שאני הולך למעוז חיים, לשבת איתם שם לנחם. אמרו לי "יהרגו אתכם". התקשרנו למעוז חיים, אמרו לי "תבואו, נשלח צבא שיביא ויחזיר אתכם". איזה יום נאכס– אנחנו יושבים ופתאום בום, פצצה. מה קרה? הרפתן הלך לפתוח את הרפת, והיה שם מוקש. שאלנו "מה קרה? ", אמרו לנו "לא חשוב". זה היה האח של אברהם אופק שר השיכון.

ב–1948 חלקנו היה במוקיבלה וחלקנו בנוף ים. כשהתחיל הכל, אמרנו בואו נלך למוקיבלה. לשם הגיע צבא מסוריה, לכל אחד רובה צרפתי, ומי שרצה לבוא או ללכת, היה צריך לתת 10 גרוש. כשאנחנו הגענו למוקיבלה הסורים ברחו, עשו יותר בלגאן מאשר עזרו. לקחו כסף שחור וברחו.. אנחנו נשארנו פה, מה נעשה? באו "ההגנה" ולקחו את כל הכפרים, ואנחנו מהפחד ברחנו. הלכנו כמעט עד לשכם. בא הצבא של העיראקים. שאלו "לאן אתם הולכים?" אמרנו "מי שישאר ימות", לקחנו את הילדים וברחנו. בדיוק בטול–כרם בא מטוס ישראלי להפציץ. זה היה מטוס קטן, עשה רעש בשביל להפחיד– זרק סיד ומלט, שיעשה אבק. אמרו לי "תברח, תברח!"– אמרתי "איפה תברח? זה סיד ומלט ".

אני עוד הייתי רווק, הייתי בחור חזק שיכול להביא כסף, לא בטלן. את אלה שברחו מחיפה, מעכו, הייתי מעביר על גמלים, כמו מונית. מהר אחד להר אחר. לא טוב פה? ניקח לפה מפה חצי לירה, מפה לירה. ברדק, אבל אני כל יום הייתי חוזר לאבא ולאמא "יש לי כסף!" המשפחה שלי היתה באוהל ליד שכם. אם היה יום שהייתי חוזר בלי כסף, היו אומרים "מה אין כסף, צריך לפרנס את המשפחה!" הייתי לוקח לחם, לוקח סוכר– לי היה כיף. יום אחד אני לוקח מישהו, אומר לי "אין לי כסף לשלם, אולי אתה רוצה להתחתן? תיקח לך אחת מהבנות"

אח"כ העראקים ליד ג'נין אמרו לנו "הכפרים שלכם ריקים", אז חזרנו לפה. כשחזרנו אמרנו "מה נעשה? אין לאן לברוח, מי שיבוא יבוא– יהודים, עראקים, כולם אהלן וסהלן, אבל אנחנו צריכים להשאר פה, לא ללכת. אז נשארנו פה במוקיבלה. הצבא העראקי אמר שהמלך עבדאללה יהיה אחראי פה. בא המלך עבדאללה ואמר לערבים: "עוד 15 יום נזרוק את כל היהודים לים". אמר שהדגים יהיו מרוצים כי יהיה להם אוכל. אני אמרתי "זה משוגע! כל בן אדם צריך לחיות.זה לא מנהיג מי שמדבר ככה". שמעתי את עבדאללה אומר את זה ברדיו, אבל אחמד סעיד ממצרים לא היה מרוצה. כשבא המלך עבדאללה עם הצבא שלו, אמר ליפו לחיפה ולעכו "תצאו, תצאו, אנחנו נשמור אתכם, ונראה להם אח"כ". התחילו לצאת שיירות שיירות, ואני עם הגמלים שלי עשיתי כסף. מי שהיתה לו סירה עזב למצרים, עזב ללבנון, כולם ברחו. בהסכמי רודוס הוחלט שהאיזור הזה יהיה של ישראל, ושאנחנו יכולים להשאר ולעבור מפה לשם. ההסכם היה תקף רק למי שנשאר בכפרים. מאז נשארנו בישראל. גרנו פה, אבא שלי אמר "אנחנו לא עוזבים את האדמות. אפילו אם תתנו לנו חיפה או תל אביב, אנחנו נשארים פה".

ב–1936 האנגלים אמרו "תעבירו בטאבו. תשלמו כל משפחה 2 לירות ל–80 דונם". ואנחנו מאיפה יש לנו 2 לירות? מה נעשה? הזקנים ישבו, ובסוף עשו חוזה עד שנת 1990. אז זה נראה המון שנים, הם לא הבינו. אחרי קום המדינה אמרו לנו "זו אדמה של מקרקעי ישראל, לא שלכם". אמרנו "האנגלים נתנו לנו, יש לנו חוזה מזמן האנגלים". אמרו לנו " טוב, תשארו לפי החוזה". עכשיו נגמר החוזה– הקרקע של מנהל מקרקעי ישראל. כשבאנו לפה, כל סבא בא למוקיבלה עם 5 ילדים, עכשיו כמעט 2000 נפשות. לאן נלך?

أن تنمو في ظل مسجد حرم سيدنا علي

أوري ديفيس

أقيمت كفار شمرياهو بواسطة شركة "راسكو" عام 1937 على قسيمة أرض خاصة تبلغ مساحتها حوالي 800 دونم (أضيف إليها عام 1939 قسيمة أخرى تبلغ حوالي 370 دونم)، والتي تم شرائها من أصحابها بصفقة شراء عقارية حسب قوانين الانتداب التي كانت سارية المفعول حينذاك. في أعقاب حرب 49-1948 تضاعفت مساحة نفوذ السلطة المحلية كفار شمرياهو حتى وصلت إلى حوالي2500 دونم، والأراضي التي أضيفت للسلطة المحلية كفار شمرياهو، وكذلك للمستعمرة التعاونية "ريشفون" وحي نوف-يام وهرتسليا-بيتواح، هي أراض تابعة للسكان العرب من القرية المجاورة حرم سيدنا علي، بعضهم اليوم مهجرون "حاضرون غائبون" داخل حدود وقف إطلاق النار "الخط الأخضر"، من مواطني دولة إسرائيل في قرية المقيبلة، وبعضهم لاجئون لا جنسية لهم خارج حدود "الخط الأخضر"، في مخيم بلاطة، نابلس وغيرها. قانون أملاك الغائبين عام 1950 لا يفرق بين أولئك وهؤلاء. هذا القانون الزائغ، الذي يتعارض بشكل أساسي مع الإعلان العالمي حول حقوق الإنسان ومع القانون الدولي، يسلب بشكل تعسفي حقوق الملكية العقارية (مثل البيوت والأرض) والملكية المنقولة (مثل الأسهم، خزانات، وحسابات بنكية) لكلا الطرفين.

الخطاب التي تربيت عليه كطفل وكشاب في كفار شمرياهو يروي عن مناشدة المواطنين اليهود في كفار شماریاهو لجيرانهم العرب في حرم سيدنا على أن يبقوا ولا يغادروا مساكنهم أو يقول أن سكان حرم سيدنا علي قد تركوا قريتهم عندما بدأت رياح الحرب تهب في البلاد، وذلك لأن زعامتهم قد أمرتهم بمغادرة قريتهم حتى يعود الهدوء. ولو فرضنا أن هذا الخطاب صحيح، فإن ترك مكان سكن، عن رضى أو غير رضى، في زمن الحرب لا يشكل سببًا للحرمان من حق الملكية. حقوق الملكية لسكان تل أبيب الذين تركوا منازلهم أثناء حرب الخليج الأولى (1991) خوفًا على مصير عائلاتهم بالرغم من مناشدة واحتجاج والكلام البذيء لرئيس بلدية تل أبيب حينذاك، الجنرال المتقاعد شلومو لاهاط، لم تُسلبْ منهم، بالرغم من تركهم برضاهم أثناء الحرب. ولم تُمنح لجيرانهم الذين بقوا ولم يتركوا بيوتهم في تل أبيب زمن الحرب. في نهاية المطاف، هؤلاء الذين تركوا أماكن سكناهم في تل أبيب زمن الحرب كانوا "يهودًا"، و"الدولة اليهودية" تزعم أنها تدافع عن حقوق الملكية لكل من يُعد "يهودي". الأمر ليس كذلك في قضية حرم سيدنا علي وجيرانهم في كفار شمرياهو. لقد سُلبت من سكان حرم سيدنا علي، الذين تركوا بيوتهم زمن حرب 49-1948 خوفًا على عائلاتهم، حقوقهم في الملكية، لأنه في "دولة اليهود" حقوق الملكية لـ"غير اليهودي"، وكم بالحري إذا كان عربيًا، فهي غير محسوبة ويمكن نقلها كلها أو بعضها للجيران الذين بقوا في بيوتهم – بشرط أن يكونوا "يهودًا".

البيت الذي قضيت به أيام طفولتي وشبابي بناه والدي ووالدتي في بداية سنوات الأربعين على أرض خاصة، في شارع هسادوت رقم 34. البيوت التي بنيت أبعد على امتداد الشارع بنيت على أرض تملكه سلطة التطوير، أي أراضي تابعة للاجئي حرم سيدنا علي، سُلبت حسب قانون أملاك الغائبين عام 1950 بواسطة القيّم على أموال الغائبين ونقلت لملكية سلطة التطوير.

تتيح قوانين الأراضي في "الدولة اليهودية" لكل فرد من عائلة ديفيس وغالبية العائلات في كفارشمرياهو أن تمتلك عمليًا أو احتمالاً مئات آلاف الدولارات الأمريكية في أعقاب الارتفاع الخيالي لأسعار العقارات في المكان. فقط لأنه

يعتبرون "يهوذا"- ولكن ليس لأبناء عائلة أبو عباية أو منصور من حرم سيدنا علي، وذلك فقط لأنهم عرب.

كل سنوات طفولتي وشبابي مرت علي في كفار شمرياهو. بيوت القرية المجاورة، حرم سيدنا علي، التي كان عدد سكانها عام 1948 حوالي 520 مواطنًا (الآن في منطقة نفوذ بلدية هرتسليا) قد هدمت بالتدريج من قبل السلطات وعلى ردمها أقيمت "معابر" سيدنا علي للمهاجرين اليهود الجدد، معظمهم من الدول العربية. وتم إغلاق المسجد الفخم الذي يتوسطه مقام الولي المسلم علي بن عليم، من سلالة الخليفة الثاني عمر بن الخطاب، والذي أطلق المكان على اسمه. بينما بقيت المقبرة الإسلامية إلى جانبه مهملة.

شاطئ البحر في أيام طفولتي وشبابي كان شاطئ حرم سيدنا علي. يمتد الشاطئ في أسفل أرض كركار صلبة ما زال المسجد يقف فوقه بكل عظمته. القبلات الأولى لمحبوبة صباي، المرحومة راحيل كوطنر، منحتها لمحبوبتي في مخابئ المنجرفات العميقة، الضيقة والملتوية التي تكونت في الأرض الكركارية على مر السنين بواسطة تيارات مياه الشتاء ، نختبئ في ظل الحيطان من الكركار العالية والمشققة.

على طول كل سنوات طفولتي وصباي كان المسجد الصامت حاضرا (فيما بعد، بسبب ضغط جمعية حرم سيدنا علي تم فتح المسجد وترميمه). مع مرور السنوات تلاشت بقايا بيوت القرية المهدمة وأخلت مكانها لشوارع وساحات لتوقيف السيارات لرفاهية جمهور المستجمين على الشاطئ. الشواهد في المقبرة المهملة بجانب المسجد أخذت تتفتت كل صيف أمام أعيننا، بينما تكشفت عظام الموتى المدفونين في المكان وتعرضت للشمس وانتهكت حرمتها بلا مبالاة تحت أقدام جمهور المستجمين على الشاطئ. إذ أن المقابر اليهودية فقط ممنوع أن تنتهك حرمتها أما مقابر العرب (مثل المقبرة الإسلامية في حرم سيدنا علي، المقبرة الإسلامية "عبد النبي" في تل أبيب التي على أنقاضها بني فندق هيلتون وغُرست "حديقة الاستقلال"، المقبرة الإسلامية "مميلا" في القدس التي على أنقاضها بني فندق بلازا وغرس بها أيضا "حديقة الاستقلال" وغيرها...) فهذه يمكن تدنيسها. ما زالت حرمة مقبرة حرم سيدنا علي تنتهك إلى يومنا هذا. بلدية هرتسيليا والمؤسسات الحكومية المختصة ترفض تسييجها وترميمها.

كل هذه السنوات لم ترى عيني وعيون أصدقائي الحقيقة كما هي ولم نفهم حجم المأساة الإنسانية، مأساة النكبة، التي يشير إليها المسجد والمقبرة المدنسة وأنقاض قرية حرم سيدنا علي- هذه المأساة التي ترافق كالظل فخامة، سكينة، هدوء وغنى كفار شمرياهو، المستعمرة التعاونية رشبون، نوف يام وهرتسليا-بيتواح. الشهادة على النكبة كانت حاضرة أمامنا كل ساعة وكل يوم وكل أسبوع وكل شهر وكل سنة- ولكنها غابت عن وعينا، نحن أبناء المكان، أحفاد المستعمرين الكولونياليين، أو على الأقل عن وعي معظمنا، وذلك نتيجة التربية التي غُرست بنا منذ أن كنا بروضة الأطفال وكأن هذه سنة الحياة إذا كان طرفان متخاصمين وطرف يناشد الطرف الآخر بألا يغادر منزله وهذا يرفض هذه المناشدة – فمن حق الطرف المناشد أن يستولي على الحقوق الملكية للطرف الرافض ويصبح مع مرور السنين عمليًا أو احتمالاً شبه مليونير أو مليونير أو مولطي مليونير عقاري، ما دام الطرف الآخر "ليس يهوديًا"، وطبعا كم بالأحرى إذا كان عربيًا.

السبب الأساسي في منع سكان حرم سيدنا علي وأحفادهم من أن ينالوا ثروة عقارية على غرار عائلة ديفيس وغالبية العائلات في كفارشمرياهو وتجديد سكناهم كجيراننا في كفار شمرياهو، المستعمرة التعاونية رشفون، وحي نوف يام وهرتسليا-بيتواح هو تشريع الفصل العنصري (apartheid) لدولة إسرائيل وأساسه قانون أملاك الغائبين لعام 1950، قانون مكانة المنظمة الصهيونية العالمية/الوكالة اليهودية لأرض إسرائيل لعام 1952، قانون الكيرن كييمت لإسرائيل (Jewish National Fund) لعام 1953، الميثاق بين حكومة إسرائيل وبين المنظمة الصهيونية العالمية والوكالة اليهودية لأرض إسرائيل لعام 1954، قانون أساسي أراضي إسرائيل، قانون أراضي إسرائيل وقانون إدارة أراضي إسرائيل لعام 1960، والميثاق بين حكومة إسرائيل والكيرن كاييمت لاسرائيل لعام 1961.

يجب إزالة هذه القوانين من سجل قوانين دولة إسرائيل الصهيونية كما أزيلت قوانين مشابهة من سجل قوانين جمهورية الفصل العنصري في جنوب

أفريقيا، وذلك من أجل تحويل دولة إسرائيل من دولة فصل عنصري إلى دولة ديمقراطية، كما تحولت جمهورية جنوب أفريقيا من دولة فصل عنصري إلى دولة ذات دستور ديمقراطي.

كيرن تسارفاتي

قابلت محمد المصري لأول مرة في الطيبه, رجل خفيف الظل وهادئ, رجل متفهم ومتواضع وهو الذي حدثني عن قريته, قرية الحرم (حرم سيدنا علي), مكان الذي كان جزءً من طفولتي أيضًا , أنا ربيت ونشأت في هرتسليا، وكنت أزور منطقة الشاطئ والمسجد مع أصدقائي في السرية الكشفية، ولكن لم اعلم أبدًا أن هذه المنطقة كانت قرية عربية الى قيام الدولة , لم يخبرني عن هذا اي احد . موقع المسجد كان على مرتفع منحدر عموديًا عن سطح البحر في مركز هرتسليا معزولا وليس تابعًا . وهو يبدو أثر تاريخي قديم , وها انا الان اقابل محمد الذي ولد في قرية الحرم (حرم سيدنا علي) وكبر وترعرع فيها حتى عمر 12 سنة وهو اخبرني عن الاماكن التي كان يزورها في منتزه الطفولة , من المسجد , والبيوت ومقر الشرطه الانجليزيه المجاور. كنت جالسة بجواره واشعر بالمه الكبير قال انه لا يفهم مما نبعت كل هذه الكراهية فقد كانت القرية بعلاقات جيدة مع جيراننا اليهود . جلست بجانبه واصغيت له وببساطة، لم اصدق انني لم أعلم شيئا حتى هذه اللحظة عن الناس والتربه الموجوده على بعد 15 دقيقه من بيت والدي.

تجولنا في القرية التي يسكنوها اليوم يهود. وفجأة لحاظت ان معالم المكان هي فعلاً معالم قريه عربية، البيوت المنتشرة، ليست بعيدة عن بعضها وبنفس الوقت ليست ملتصقة ببعض... كل بيت محاط بقطعة ارض صغيرة , عندها اصبح واضحًا لي ماذا كان هنا قبل 55 عامًا. وبينما كنا نتجول كان حدثني محمد المصري ماذا كان هنا ومن عاش هنا . وقد خرج بعض الجيران الفضولين من بيوتهم للأستفسار. ورد احدٌ منهم، اسمه حاييم، بنوع من الخوف والشكوك "ما ذلك؟ هل تعتقد اني سأتي الى الطيبة واخرجك من بيتك ؟ لماذا هربتم ؟ نحن لسنا مثل العرب، لم نريد قتلكم، حاربنا فقط.. نحن نعرف ماذا من هم العرب!" بينما شخصًا اخر، اكثر مؤدبًا قال انه يفهم وجع الجانب الاخر.

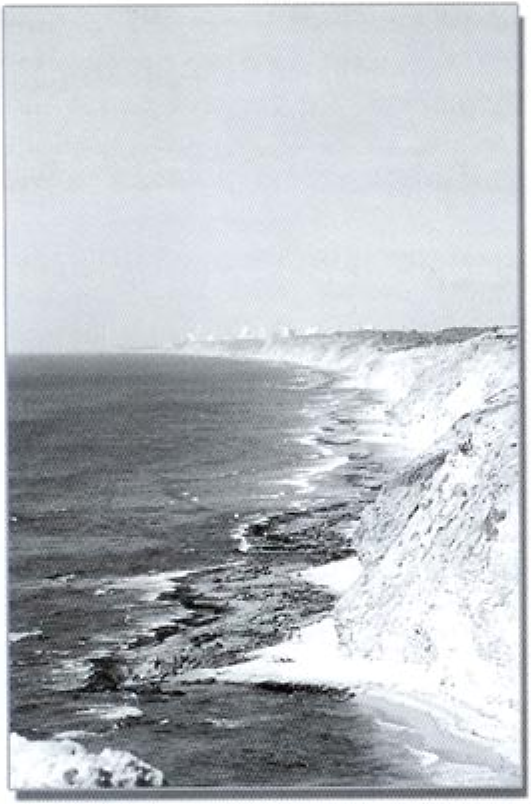

الصخر قرب القرية

הצוקים ליד הכפר

محمد يصغي ويحرك رأسه، حتى عندما يقول له حاييم بوضوح ان "العربي بضل عربي"، ويشرح انه هنا للزيارة فقط، ولا نيوي طرد احدًا من بيته...

وقفت هناك، متذهلة من طول باله ومن قدرته على تقبل الاشياء، وعندما سألته، بعدها، كيف يشعر، بدى واضحًا لي انه ليس للمرة الاولى التي يعامل بها بهذا الشكل وانا كنت فعلا مذهولة... المكان ساحر. مجموعة من البيوت القديمه واقعه على كتل صخريه والمسجد في الافق كبير ومذهل.

وانا أصغي لقصة محمد، الذي يأسف على هروبه ولعله لم يكن ليحدث شيئ. ولكنهم كانو خائفين بيقوا نظرًا للقصص الكثيرة عن القتل والمجازر في القرى المجاورة كنت... استمع، وعقائدي تتحطم أسطورة بعد أسطورة. ومكان صورة عصابة عربية تهب القتال، نمت في داخلي صورة فلاحين بسطاء يزرعوا أراضي قريتهم، وهربوا من بيوتهم خوفًا... ليس "خطر أمني"

خطر أمني" ولكن مجموعة من الناس، ارادوا ان يعيشوا بسلام مع جيرانهم اليهود..

بالنسبة لفتاة مثلي، والتي كبرت في بيت صهيوني وتربت على خطاب يرتكز بالقصة اليهودية , عن الخوف من اللاسامية، في ظل ذكرى الكارثه وأهمية وجود دولة يهودية,كان مهم جدًا الاستماع الى الجانب الاخر والاصغاء الحقيقي له، لان هذا اوضح لي كم هي القصية معقدة من جانب الطرفين المتناقضين .انا الان اسأل نفسي كيف يمكن الاجابة على حاجات الجانبين لكني لا اجد الجواب.. ولكنني، وكخطوة اولى، فهمت بان ما نسميه "حرب الاستقلال"او "حرب التحرير" كان بنفس الوقت نكبة مأساوية وأليمة. هذا الفهم بحد ذاته شيء مؤلم ولكنه ضروري لهدف الايصال الى المصالحة والسلام، كما وضرورية معرفة الطرف الخر معرفه حقيقية. سياسة الفصل التي اتخذت على مدى السنين في دوله اسرائيل فصلت بين الشعبين وخلقت في المجتمع الاسرائيلي أراء مغلوطة ومخاوف من الفلسطينين في الضفه المحتله وقطاع ومواطني إسرائيل. لقائي مع محمد و عمر والذان هم يريدا السلام مع اليهود واستعدادهم

صورة قديمة لقرية الحرم - (مأخوذة من متحف هرتسليا)

תמונה ישנה של כפר אלחרם (לקוח ממוזיאון הרצליה)

לגדול בצילו של מסגד חרם סידנא עלי

ד"ר אורי דיוויס

כפר שמריהו הוקם על ידי חברת "רסקו" בשנת 1937 על משבצת קרקע פרטית בגודל של כ–800 דונם (עליה נתווספה בשנת 1939 משבצת של כ 370 דונם), שנרכשה מבעליה/בעליהם בעסקת/ות נדל"ן בכפוף לחקיקה המנדטורית הרלוונטית. בעקבות מלחמת 1948–49 הוכפל שטח השיפוט של המועצה המקומית כפר שמריהו לכדי 2,500 דונם. האדמות שהתווספו לשטח השיפוט של המועצה המקומית כפר שמריהו, כמו גם למושב רישפון ולשכונות נוף ים והרצליה פיתוח, הינן אדמות התושבים הערבים של הכפר השכן חרם סיידנא עלי, שהם כיום חלקם פליטים "נוכחים–נפקדים" בתוך גבולות שביתת הנשק ("הקו הירוק"), אזרחי מדינת ישראל בכפר מוקיבלה, וחלקם פליטים משוללי אזרחות (state-less) מחוץ לגבולות "הקו הירוק", במחנה הפליטים בלאטה, נבלוס, בין השאר. חוק נכסי נפקדים משנת 1950 איננו מבחין בין אלה ואלה. חוק נלוז זה, אשר איננו עומד משום בחינה במבחן ההצהרה האוניברסלית בדבר זכויות האדם והחוק הבינלאומי, שולל בשרירותיות את זכויותיהם הקנייניות ברכוש הדלא ניידי (כגון בתים ואדמות) וברכוש הניידי (כגון מניות, כספות וחשבונות בבנק) גם של אלה וגם של אלה.

הנרטיב עליו הייתי אמון כילד וכנער בכפר שמריהו מדווח על הפצרותיהם של תושבי הכפר היהודים בשכניהם הערבים של חרם סידנא עלי להישאר ולא לעזוב את מקום מגוריהם, או לחילופין מספר כי תושבי חרם סידנא עלי עזבו את כפרם כאשר רוחות המלחמה החלו פוקדות את הארץ, וזאת משום שהם נצטוו על ידי מנהיגיהם לפנות את כפרם עד יעבור זעם. אפילו נניח שנרטיב זה מדויק, אין בעזיבת מקום מגורים, מרצון או שלא מרצון בעת מלחמה, משום עילה לשלילת זכויות קנייניות. זכויותיהם הקנייניות של תושבי תל אביב אשר עזבו את מקום מגוריהם בימי מלחמת המפרץ הראשונה (1991) מתוך חרדה לגורל משפחותיהם על אף הפצרותיו, מחאותיו וניבולי הפה של ראש עיריית תל אביב דאז, האלוף מיל. שלמה להט, לא נשללו מהם עקב עזיבתם מרצון או שלא מרצון בעת מלחמה, ולא הוקנו לשכניהם אשר נשארו ולא עזבו את מקום מגוריהם בתל אביב בעת מלחמה. ככלות הכל, אלה שעזבו את מקומות מגוריהם בתל אביב בעת מלחמה היו "יהודים", ו"מדינה יהודית" אמורה, כביכול, להגן על זכויותיהם הקנייניות של מי שנחשב "יהודי". לא כן בחרם סידנא עלי ושכניהם בכפר שמריהו. מתושבי סידנא עלי אשר עזבו את מקום מגוריהם בימי מלחמת 1948/49, תוך חרדה לגורל משפחותיהם, נשללו זכויותיהם הקנייניות, שכן ב"מדינה היהודית" זכויותיו הקנייניות של "לא–יהודי", קל וחומר ערבי, אינן נחשבות, וניתן להקנות אותן כולן או חלקן לשכנים שנשארו במקום מגוריהם בתנאי שהם "יהודים".

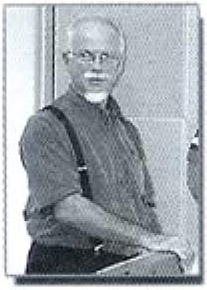

הבית בו עברו עלי שנות ילדותי ובחרותי נבנה על ידי הורי בתחילת שנות ה–40 על קרקע פרטית ברחוב השדות מס' 34. בתים שהוקמו רחוק יותר בהמשך הרחוב נבנו על קרקע בבעלות רשות הפיתוח, היינו קרקע פליטי חרם סידנא עלי שנוכסה מתוך חוק נכסי נפקדים משנת 1950 על ידי האפיטרופוס לנכסי נפקדים והועברה לבעלות רשות הפיתוח.

חוקי המקרקעין של ה"מדינה היהודית" מאפשרים לכל אחד ממשפחת דייויס ומרבית המשפחות בכפר שמריהו לנכס בפועל או בפוטנציה מאות אלפי דולרים אמריקאים עקב הנסיקה המטאורית של

מרחב הכפר - היום רשף
منطقة القرية - اليوم "ريشف"

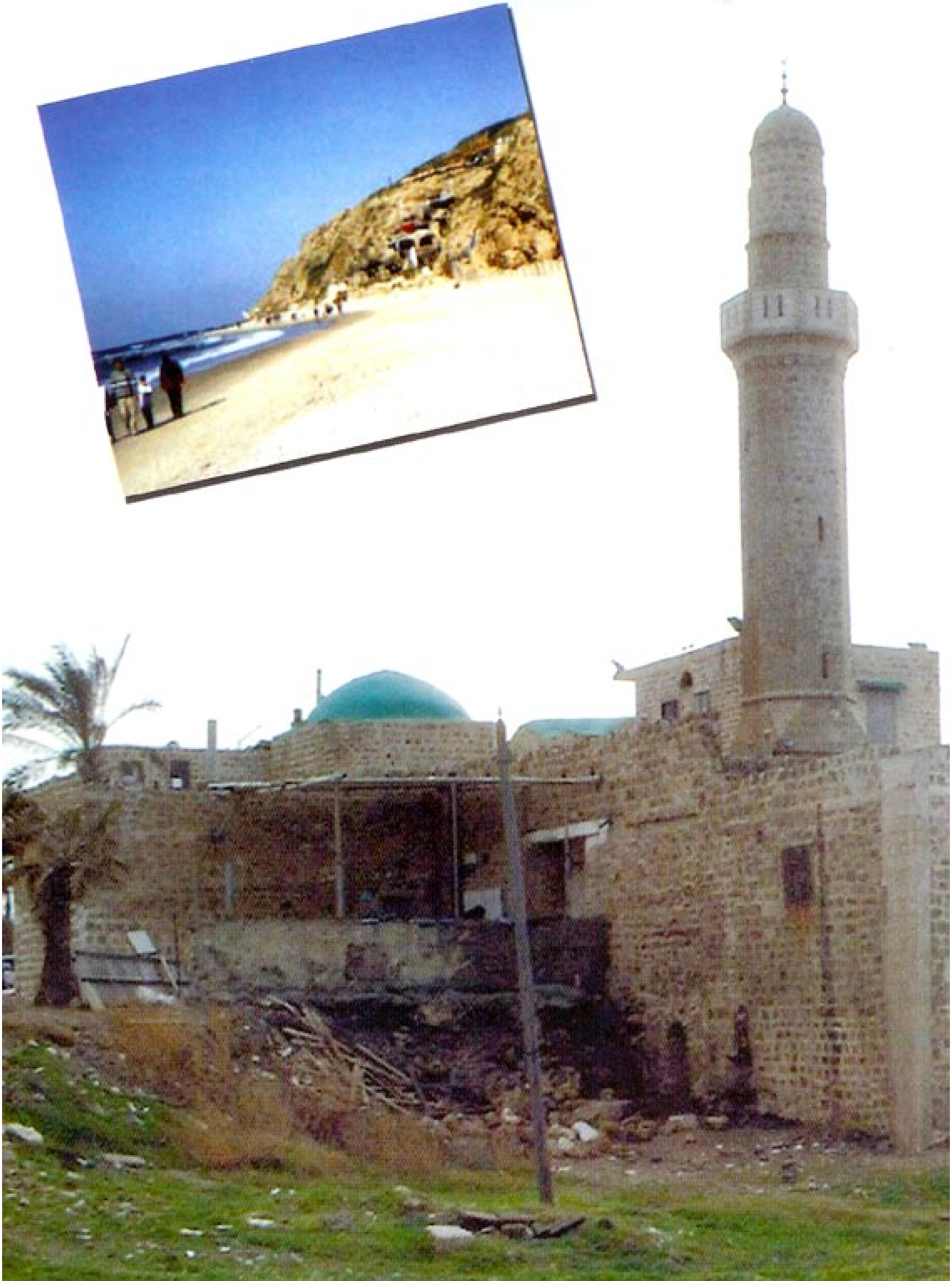

מחירי הנדל"ן במקום אך רק משום שהם נחשבים "יהודים" אך לא לבני משפחת אבו עובאיה או מנסור מחרם סידנא עלי, וזאת אך ורק משום שהם ערבים.

כל שנות ילדותי ובחרותי עברו עלי בכפר שמריהו. בתי הכפר השכן, חרם סידנא עלי אשר בשנת 1948 מנה כ 520 תושבים (כיום בתחום שיפוטה של עיריית הרצליה), נהרסו בהדרגה על ידי השלטונות ועל חורבותיהם הוקמה מעברת סידנא עלי עבור מהגרים יהודים חדשים, מרביתם מארצות ערב. המסגד המפואר אשר במרכזו קברו (מקאם) של הקדוש המוסלמי עלי אבן עליים, צאצא של הח'ליפה השני עמר אבן ח'טאב, ואשר על שמו נקרא המקום, נסגר על מנעול ובריח, ובית הקברות המוסלמי שלצידו נותר פרוץ.

חוף הים של שנות ילדותי ובחרותי היה חוף הים של חרם סידנא עלי. החוף נפרש למרגלות מצוק הכורכר ומעליו נשא המסגד בכל תפארתו. את הנשיקות הראשונות של אהבת נעורי, רחל קוטנר זכרונה לברכה, העניקתי לאהובתי במחבוא הנקיקים העמוקים, הצרים, המעוקלים אשר נכרו במצוק הכורכר על ידי הזרמים של גשמי החורף לאורך השנים, חוסים בצילם של קירות הכורכר הגבוהים והמחורצים.

לאורך כל שנות ילדותי ובחרותי המסגד הדומם היה נוכח (לימים, בין השאר בלחצה המתמשך של האגודה לשיקום מקאם עלי אבן עליים נפתח המסגד ושוקם). עם חלוף השנים נסוגו שרידי בתי הכפר ההרוס אט אט ופינו מקומם לדרכי גישה ומגרשי חניה לרווחת קהל הנופשים בחוף; המצבות בבית הקברות הפרוץ לצידו של המסגד הלכו והתפוררו קיץ אחר קיץ לנוכח עינינו ממש, ועצמות המתים הקבורים במקום נחשפו לשמש ולרוח וחוללו בשוויון נפש בדריסות רגלי הקהל שבא להינפש במקום; שהרי רק בתי קברות של יהודים אסור לחלל. בתי קברות של ערבים (כגון בית הקברות המוסלמי של חרם סידנא עלי; בית הקברות המוסלמי של עבד אל-נבי בתל אביב שעל חורבותיו נבנה מלון הילטון וניטע "פרק העצמאות"; בית הקברות המוסלמי של ממילא בירושלים שעל חורבותיו נמנה מלון פלאזה וניטע גם כן "גן העצמאות" ועוד, ועוד, ועוד), מן הסתם, מותר לחלל. בית הקברות של חרם סידנא עלי נותר מחולל עד היום. עיריית הרצליה ומוסדות השלטון הנוגעים בדבר מסרבים לגדרו ולשקמו.

כל אותן שנים טחו עיני ועיני חברי מלראות את האסון הפלסטיני ומלהבין את גודל האסון האנושי, אסון הנכבה, המסומן על ידי המסגד, בית הקברות המחולל וחורבות הכפר חרם סידנא עלי. אותו אסון המלווה כצל את הפאר, הנינוחות, השלווה והעושר של כפר שמריהו, מושב רשפון, נוף ים והרצליה-פיתוח. העדות לנכבה נכחה בפנינו שעה-שעה, יום-יום, שבוע-שבוע, חודש-חודש, שנה-שנה, אך נעלמה מתודעתנו, בני המקום, צאצאי המתישבים הקולוניאליים, או לפחות מתודעת מרביתנו, וזאת עקב החינוך והחיברות שהוטמעו בנו החל מגן הילדים ואילך, כאילו סדרו של עולם הוא כי אם שני צדדים מסוכסכים וצד אחד מפציר בצד השני שלא לעזוב את מקום מגוריו והצד השני לא נענה להפצרות, זכותו של הצד המפציר לנכס את זכויותיו הקנייניות של הצד המסרב ולהפוך עם חלוף השנים בפוטנציה או בפועל לחצי מליונר, מליונר או מולטי מליונר נדל"ני, כל עוד הצד השני הוא "לא-יהודי", כמובן, קל וחומר ערבי.

הסיבה העיקרית לכך שנמנע מתושבי חרם סידנא עלי וצאצאיהם לזכות בעושר נדל"ני כגון זה של משפחת דייויס ושל מרבית המשפחות בכפר שמריהו, ולחדש את מגוריהם כשכנינו בכפר שמריהו, רישפון, נוף ים והרצליה-פיתוח, היא חקיקת האפרטהייד של מדינת ישראל שעיקרה חוק נכסי נפקדים של 1950; חוק מעמד ההסתדרות הציונית העולמית - הסוכנות היהודית לארץ ישראל משנת 1952; חוק הקרן הקיימת לישראל משנת 1953; האמנה בין ממשלת ישראל לבין

ההסתדרות הציונית העולמית והסוכנות היהודית לארץ ישראל של 1954; חוק יסוד מקרקעי ישראל, חוק מקרקעי ישראל וחוק מנהל מקרקעי ישראל של 1960; והאמנה בין ממשלת ישראל לבין הקרן הקיימת לישראל של 1961.

חוקים אלה יש לסלק מספר החוקים של מדינת ישראל הציונית כפי שסולקו חוקים דומים מספר החוקים של רפובליקת האפרטהייד של דרום אפריקה, וזאת למען שתהפוך מדינת ישראל ממדינת אפרטהייד למדינה דמוקרטית, כפי שהרפובליקה של דרום אפריקה הפכה ממדינת אפרטהייד למדינה בעלת חוקה דמוקרטית.

קרן צרפתי:

את מוחמד פגשתי פעם ראשונה בטייבה. איש נעים הליכות ושקט, איש נבון וצנוע. הוא סיפר לי על הכפר שלו, כפר סידנא עלי, מקום שהיה חלק גם מילדותי שלי. אני גדלתי בהרצליה, ועם החברים ותנועת הצופים הייתי הולכת לבקר בחוף סידנא עלי ובאזור המסגד. אף פעם לא הבנתי שבעצם כל האזור עד קום המדינה היה כפר ערבי. אף אחד לא לימד אותי או הסביר. המסגד נמצא על הצוק מעל הים, במרכז הרצליה פיתוח, מנותק ולא שייך הוא תמיד נראה לי כשריד היסטורי ישן ישן.

והנה אני פוגשת את מוחמד שנולד בכפר חרם סידנא עלי וגדל שם עד גיל 12. הוא מספר על המקומות של ילדותו, על המסגד, על הבתים, על המשטרה הבריטית הסמוכה. אני יושבת לידו וחשה בכאב הגדול שלו. הוא מספר איך הוא לא מבין מאיפה צצה כל השנאה הזו, הרי הכפר היה ביחסים טובים עם השכנים היהודים. אני יושבת לידו ומקשיבה ופשוט לא מאמינה שלא ידעתי עד עכשיו כלום על האנשים והכפר שנמצא במרחק 10 דקות מבית הורי.

אנחנו יוצאים לסיור בכפר שהיה ועכשיו מאוכלס בתושבים יהודים. אני מסתכלת ופתאום שמה לב שהמקום נראה כמו כפר ערבי. הבתים פזורים על כל השטח, לא רחוקים אחד מהשני אבל גם לא צמודים. כל בית מוקף בשטח אדמה קטן. לפתע ברור כל כך מה היה כאן לפני 55 שנה. אנחנו מסתובבים ביחד עם מוחמד ושומעים איפה היה מה ומי גר איפה. כמה שכנים סקרנים יוצאים ומתעניינים, אחד מהם, חיים, מגיב בפחד וחשדנות "מה, אני יבוא לטייבה ויוציא אותך מהבית? למה ברחתם? למה ברחתם? מה אנחנו לא כמו הערבים, לא היינו הורגים אתכם. לחמנו, אנחנו יודעים מה זה ערבים". שכן אחר, יותר סובלני אלינו מסביר שהוא מבין את הכאב של הצד השני.

ומוחמד, מקשיב ומהנהן, גם כשחיים אומר לו בפירוש "שערבי זה ערבי" הוא מסביר לו שרק בא לסיור ושאין לו שום כוונה להוציא מישהו מהבית. אני עומדת שם ונדהמת מאורך הרוח שלו ומיכולת הקבלה שלו. אחר כך כשאני שואלת אותו איך הרגיש, ברור לי שזו לא היתה הפעם הראשונה שהוא מקבל כזה יחס ואני משתתקת.

המקום מקסים. קבוצת בתים ישנים ועזובים על רכס הים. המסגד ברקע, גדול ומרשים. אני ממשיכה להקשיב לסיפור של מוחמד, שמצטער שברחו כי אולי לא היה קורה כלום, ומצד שני מסביר כמה פחדו לקחת את הסיכון לאור הסיפורים על ההריגות בכפרים אחרים. אני מקשיבה ומיתוס נשבר אחרי מיתוס. לא עוד קבוצת ערבים לוחמניים ומסוכנים, כי אם כפר של חקלאים שרצו לחיות בשלום וברחו מפחד. לא עוד סכנה ביטחונית, כי אם אנשים שחיו בשלום וחברות טובה עם היהודים בסביבה.

כמי שגדלה בבית ציוני, ונחשפה לסיפור היהודי, לפחדים מאנטישמיות, לצל השואה, לחשיבות מדינת ישראל כמדינה יהודית, היתה זו חוויה חשובה והכרחית לשמוע את הסיפור של הצד השני, את

הקול הערבי. הוספת הקול השני לתמונה והקשבה אמיתית לו, הבהירה לי עד כמה הסכסוך מורכב ועד כמה הוא מורכב משני סיפורים שונים ומנוגדים. אני שואלת את עצמי איך אפשר ליישב בין שני הסיפורים, איך אפשר לענות לצרכים של שני הצדדים והתשובה לא ברורה לי בכלל. ועדיין, כצעד התחלתי בשבילי, ההבנה שמה שבשבילנו היה "מלחמת העצמאות" או "מלחמת השחרור" היה באותו זמן גם יום של אסון גדול וכואב, היא הבנה כואבת אך הכרחית לתהליך של פיוס, הבנה ושלום. בנוסף, היכרות אישית ואמיתית עם הצד השני היא הכרחית לא פחות. מדיניות ההפרדה שננקטה לאורך השנים במדינת ישראל הפרידה בין שני העמים, בין אנשים, ויצרה בחברה הישראלית סטריאוטיפים מעוותים ופחדים המקושרים לפלסטינים תושבי השטחים הכבושים ולערביי ישראל. הפגישה עם מוחמד ועומר, אנשים שוחרי שלום שרוצים לחיות איתנו היהודים בשלום, למרות העבר הכואב, היתה מרגשת ומלאת פיוס וקבלה. את המפגשים ביני למוחמד ועומר עזבתי עם תקווה, תקווה שבאמצעות הקשבה ומפגש אמיתי נוכל להביא ריפוי לפצעים הכואבים ואולי, אולי להתחיל בדרך חדשה.

خريطة عسكرية لتنظيم الهاغاناة من سنة 1938، تعرض منطقة قرية الحرم.

מפה צבאית של ארגון ההגנה משנת 1938 המציגה את איזור הכפר "אלחרם"

قرية الحرم (سيدنا علي) في ذاكره هرتسليا

"بيت الأوائل" – بيت ريشونيم- في هرتسليا هو المتحف الذي يحفظ ويعرض تاريخ هرتسليا التي أقيمت كمستوطنة صهيونية عام 1924. يمجد المتحف مسيرة طلائع المستوطنة. توجد فيه صور بارزة وكتب تروي قصة المستوطنة التي أصبحت مدينة. في بعض محتويات المعرض يظهر الجيران العرب، سكان القرى: الحرم (سيدنا علي)، اجليل، أبو كشك، وبضع مضارب بدوية. سنحاول، خلال هذا المقال، أن نحلل نظرة المتحف تجاه هؤلاء السكان العرب. سنفعل ذلك من خلال تحليل الصور المعروضة والنص المكتوب الذي يرفقها وكذلك بواسطة قراءة قصيرة في نصوص مكتوبة أخرى.

مستوطنة وسط الخلاء (؟)

أقيمت هرتسليا في منتصف الثلاثينيات في القرن الماضي على قطعة أرض مساحتها 1600 دونم تقريبًا، من أراضي قريتي اجليل وقرية الحرم. ابتيعت هذه الأراضي من أموال "جالية صهيون الأمريكية" كي يستوطن مجموعة من الطلائعيين الصهاينة الذين اختاروا نمط حياة جماعية. في المعرض الكثير من الصور وهم "يتظاهرون" خلال العمل وإثناء قضائهم أوقات مشتركة معًا.

سكن المستوطنون في مناطق محاطة بقرى عربية، حيث يمكن أن نرى ذلك في خريطة "مساحه الدفاع- 1938" *(أنظر ص 24)* التي تظهر بها قرية اجليل بشطرها القبلية والشمالية من الجنوب الغربي، قرية الحرم من شمال غرب، بدو من عرب العكابشه من الشمال، شوباكي وعرب العويسات من الشرق وقريه ابوكشك من الجنوب الشرقي. يظهر في الرواية التي يرويها المتحف الاستيطان في وسط منطقه عربية مأهولة، ورغم ذلك (وربما عن قصد) يشدد بشكل صارم أن المنطقة كانت "خلاء".

في الصورة المرفقة تظهر "هرتسليا قبل تأسيسها" هذا فما كتب على ظهرها، ويرافقها النص "نظرة على هرتسليا الخالية قبل تأسيسها "وندرك بأن الراوي لم يشعر أن رواية "أزهار الخلاء" قد تتناقض مع رواية "الاستيطان وسط منطقة عربية".

אלחרם (סידנא עלי) בזיכרון של הרצליה

"בית ראשונים" בהרצליה הוא מוזיאון המשמר ומציג את תולדות העיר שהוקמה כמושבה חלוצית בשנת 1924. המוזיאון מפאר את פועלם של ראשוני המושבה שלא נכנעו למרות הקשיים הרבים איתם התמודדו. במוזיאון קירות תצוגה, תמונות מוארות וספרים המביאים את סיפורה של המושבה שהיתה לעיר. בחלק מהפריטים מופיעים גם השכנים הערבים שהיו למתיישבי הרצליה בתחילת דרכם. היו אלה תושבי הכפרים אלחרם (סידנא עלי), אג'ליל, אבו קישק ויישובי בדואים נוספים. ננסה לפרש כאן את היחס של "בית ראשונים" לתושבים הערבים. נעשה זאת באמצעות התמונות המוצגות במוזיאון והכיתוב שלהן וכן בקריאה בחלק קטן מהטקסט הכתוב.

מושבה חלוצית בלב שממה(?)

הרצליה הוקמה באמצע שנות העשרים של המאה הקודמת על 1600 דונם, אדמות הכפרים ג'ליל ואלחרם. "קהילת ציון אמריקאית" תרמה את הכסף לרכוש הקרקע עבור התיישבות של קבוצת חלוצים שהקפידו על חיי שיתוף וקהילה מלכתחילה. במוזיאון תמונות רבות בהן נראים המתיישבים "עושים פוזה" למצלמה בעת העבודה ובזמן הבילויים המשותפים שלהם. החלוצים האלה התיישבו באזור בו חיו ערבים מכל עבר, כפי שניתן לראות במפת "מרחב ההגנה" מ–1938 (עמוד 24), הכפר אגְ'ליל (על שני חלקיו – קִבְּלִיֶה ושַׁמַּאלִיֶה) היה מדרום מערב להרצליה, אלחרם מצפון מערב, בדואים מערב אלעַכַּבְּשֶׁה מצפון, שוּבַּאכִּי וערב אל עֻסַוֵאת ממזרח והכפר אבו קִשְׁק מדרום מזרח. ההתיישבות בלב אזור ערבי מוצגת במוזיאון לראווה ובכל זאת (ואולי דווקא בשל כך?) מודגשת בו העובדה שהאזור היה שומם.

תמונה מראה את "הרצליה לפני היווסדה" כך כתוב על

صوره "الخلاء" غير واضحة وتظهر فيها أعشاب برِّية نبتت بشكل عشوائي. هذا المشهد يصوّر "الأرض العذراء" التي تنتظر من المستوطنين أزهارها... ويشعر المتأمل أن هذا "الخلاء" سُمي هرتسليا حتى قبل تأسيس البلدة، كأنها الأرض، الطبيعة، كانت تنتظر تسميتها بهذا الاسم من قبل... حسب هذه الرواية فإن الأرض قد انتظرت سكانها الصهاينة كي يعمروها ويسمونها على اسم شخص أوروبي (هرتسل) طالما حلم بها ولم يعش فيها أبدًا. أو أن الاسم هرتسليا كان موجود منذ قديم الزمان، ولم يكن المستوطنين بحاجة إلى اختراعه بل كان عليهم اكتشافه من جديد فقط.

نرى في صورة أخرى قطيع ماعز يرعى ويرافقه النص "منظر من الثلاثينيات, قطيع ماعز في التلال الرملية بالمنطقة "ب" قبل بداية الاستيطان". الماعز، كما هو معروف، تابعة لعرب المنطقة الغائبين عن الشرح الذي تحت الصورة، وصورة القطيع دون الراعي يعزز الشعور بمضمون "الخلاء" لدى المشاهد. نجد، أيضًا، في نص آخر، مفصل أكثر، في جناح مركزي من المتحف، الشرح الآتي:

גבי התמונה ומתחתיה מופיע הכיתוב: "מבט על הרצליה השוממה טרם היווסדה". נרטיב "הפרחת השממה" מופיע במוזיאון באין מפריע לצד נרטיב "ההתיישבות בלב האוכלוסיה הערבית". תמונת השממה אינה ברורה אך היא מראה עשבים שוטים צומחים פרא. הפְרִיים שנבחר לצילום זה מראה את אדמת הארץ הבתולה המחכה למתיישבי הרצליה להפריחה. ה"שממה" הזו נקראת "הרצליה" עוד לפני היווסדה. כלומר, הארץ, הטבע עצמו, נקרא בשם של העיר העברית עוד לפני שהשם הזה התממש. ע"פ נרטיב זה הארץ ציפתה למתיישביה הציונים שיבנו עליה ויקראו לה ע"ש אירופאי (הרצל) שחלם אותה אך מעולם לא חי בארץ. או אולי השם "הרצליה" היה למקום הזה מאז ולתמיד? המתיישבים לא היו צריכים להמציא את השם אלא לגלותו מחדש, לממש אותו.

כהמשך התואם לתיאור זה, נראות בתמונה אחרת עיזים מהלכות בנוף צחיח ומתחת התמונה מופיע הכיתוב "נוף בשנות ה-30, עדר עיזים בדיונות של אזור ב' לפני התחלת ההתיישבות". העיזים, כידוע, שייכות לערביי הסביבה, אך אלה נעדרים מהכיתוב. העיזים הנעות ללא רועה מגבירות את תחושת השממה של הצופה בתמונה. בכיתוב אחר, מפורט יותר, בחלל מרכזי במוזיאון מופיע ההסבר הבא:

ב-1936 כאשר הגיעו המתיישבים הראשונים לאזורים א' ו-ב' **(הרצליה פיתוח של היום), היו** שם דיונות חשופות – **חולות נודדים,** שיחי צבר דוקרניים, **עצי תאנים ופה ושם כרמי ענבים** קטנים שהיו שייכים לכפר הערבי סידנא עלי הממוקם **בצפון מערב. אדמות האזור היו ידועות** כאדמות אל-חראם. **גבעות הכורכר** של אזור ג' **היו מיושבות בדלילות. משך הנסיעה לתל אביב** היה כשעה וחצי.

في سنة 1936 عندما وصل أوائل المستوطنون إلى مناطق أ وب (هرتسليا بيتواح اليوم)، كانت هناك تلال مكشوفة ورمال متحركة ، نباتات صبار شائكة، أشجار تين وكروم عنب متفرقة هنا وهناك. وهي ملك للقرية العربية الحرم الواقعة إلى شمال غرب المنطقة. أراضي المنطقة كانت معروفة كأراضي الحرم. التلال الصخرية بمنطقه ج" كانت ضئيلة بالسكان. لقد استغرق السفر إلى تل أبيب ساعة ونصف تقريبًا"
حسب هذا النص، هرتسليا أخذت بالزحف غربًا لمنطقة

הרצליה התפתחה לכיוון מערב לאזור בו היה נוף פרא של חולות, דיונות חשופות. אכן, היו שם גם סימני תרבות ערביים (תאנים וכרמים) אך הם היו רק "פה ושם" ו"קטנים" וגם ההתיישבות הערבית היתה "דלילה". כלומר, הסביבה הערבית שבתוכה התיישבה הרצליה מופיעה בסיפור של המוזיאון בהרצליה כרקע דהוי, כחלק מהנוף הפראי שציפה למתיישביו האירופאים, ולא כתרבות ממשית ברת קיימא בעלת שורשים כלשהם לארץ. הערבים הם חלק מהנוף הטבעי של הארץ בעיני

غير أهله، مليئة بالتلال الرملية المكشوفة. بالطبع، كانت هناك دلالات حضارة عربية (التين وكروم العنب) ولكنها وُصفت بـ"متفرقة" و"صغيرة" والتجمعات العربية وُصفت بـ"ضئيلة"... في رواية المتحف المنطقة العربية التي استقرت بها هرتسليا ظهرت كخلفيه باهتة داكنة، كجزء من المشهد البريّ الذي انتظر المستوطنين الأوروبيين، وليس كحضارة قائمة بحد ذاتها، متشبثة وذات جذور.

بالنسبة للصهاينة فإن العرب هم جزء من المنظر الطبيعي "البريّ" لهذه البلاد، يتنقلون فيها وكأنهم قطيع ماعز بدون راعي، أو بالعكس، قطعانهم بدون راعي. الحضارة العربية وصفت في المتحف بالهامشية والحضارة "الحقيقية" – النقطة الجغرافية الهامة – هي تل أبيب الواقعة "على بعد ساعة ونصف من السفر".

ونفهم من ذلك أن "الخلاء" الذي أقيمت فيه مستوطنة هرتسليا كانت منطقة مأهولة بالقرى العربية والتجمعات البدوية من جميع النواحي، ولكنها جُردت من ذاتها على جدران المتحف. والسكان العرب لم يكونوا إلا خلفية داكنة وهامشية للمشهد. ولم يكن اين البلد أكثر من بقعة من التراب التي يجب احتلالها وتخليصها. مثال واضح لذلك هي الخريطة المرفقة لهذه الصفحة، والتي تدل على الخصائص الزراعية لأراضي مختلفة بالمنطقة، كما رآها المستعمرين. والخريطة تحدد لكل منطقة ما هو الأفضل للزراعة - بطيخ، ترمس، لوز والخ...، ومن حولها ذكرت القرى "الحرم - سيدني علي" (الخطأ في النص الأصلي[1]) واجليل، وكأنها ليس أكثر من أراضي المستوطنين الزراعية. والجدير ذكره أن العرب لم يغيبوا عن جدران المتحف. هم منسوجون في القصة الصهيونية

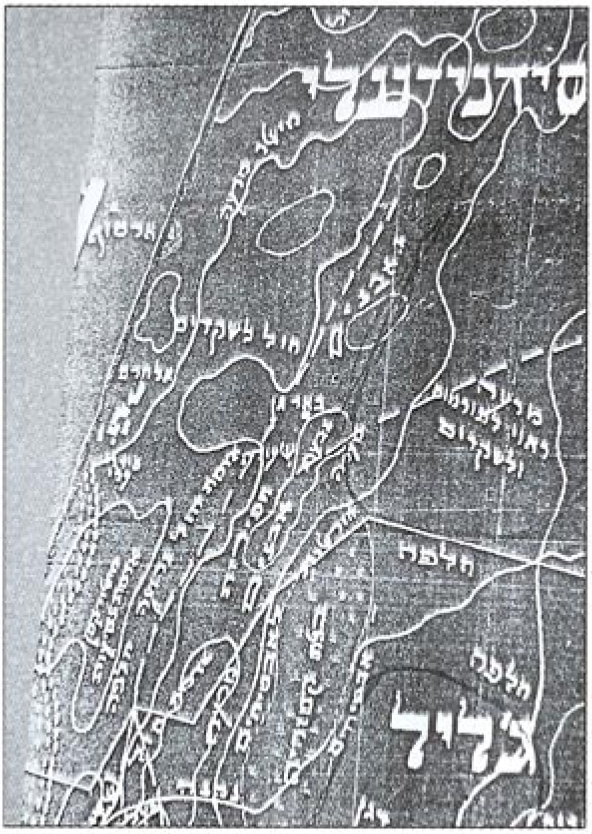

הציונים. הם נודדים עליה כעדר עיזים ללא רועה, או שמא להפך, העיזים שלהם נודדות בה ללא יד אדם מכוונת.

התרבות הערבית, כפי שאנו רואים, מתוארת במוזיאון כשולית ולעומתה הציביליזציה האמיתית, נקודת ההתייחסות הגיאוגרפית הממשית תל אביב – רחוקה ממנה מרחק שעה וחצי נסיעה.

"השממה" שלתוכה נוסדה הרצליה היתה, אפוא, מאוכלסת מכל עבר בבדואים ובכפרים ערביים אך הם אינם הופכים לסובייקט על קירות המוזיאון. הם רקע דליל ושולי השייך לנוף אותו יש להפריח. ילידי הארץ הם חלק מהאדמה אותה יש לכבוש ולגאול. מדגימה זאת היטב מפה אחרת, המופיעה בעמוד זה, ומתארת את הייעוד החקלאי של חלקות הקרקע השונות בסביבה, כפי שראו זאת המתיישבים. לכל אזור נקבע מה נכון לגדל בו (אבטיחים, תורמוס, שקדים וכו'), כשמסביב מצויינים אל חרם, סדני עלי (הטעות במקור[1]) ואג'ליל, משל היו חלקות קרקע לעיבוד חקלאי. חשוב להדגיש כאן שוב שהערבים אינם נעדרים מקירות המוזיאון לתולדות הרצליה. הם שזורים בתוך הסיפור הציוני כאחר המוכחש שלו, אבל כמרכיב שלא ניתן להתעלם ממנו.

מבט פולקלוריסטי כזה על הערבים נמצא בתמונה המציגה "מאהל בדואי באזור סידנא עלי" (תמונה עמ' 28) בתמונה נראית משפחה ערבית כמעין מוצג מוזיאלי קדום מהסביבה. תמונה אחרת (מטושטשת מאד) מראה בדואים יושבים וסביבם אוהלים ותרנגולות

كعنصر غائب، ولكنهم مركّب لا يمكن تجاهله.

نجد نفس النظرة الاستشراقية الفلوكلورية تجاه العرب في الصورة المسمى "خيمة بدوية في منطقة سيدنا علي". في الصوره تظهر عائلة عربية وكأنها معروضة عتيقة. وفي صورة أخرى (غير واضحة) نرى مجموعة من البدو جالسون وحولهم الخيام والدجاج في منطقة نافي عمال اليوم. ربما هم أبناء شوباكي الذين حدثنا نازحوا اجليل وقرية الحرم عن المجزرة التي ارتكبها اليهود كي يطردوهم من ديارهم[2].

"علاقات التفاهم" مع الجيران

لم يكن العرب مجرد منظر طبيعي فحسب، بالنسبة لمستوطني هرتسليا، وعلاقة الجيرة معهم موصوفة في المتحف. "التفاهم" هو أبرز الموثرات في هذه العلاقة. "في البداية كانت علاقات تفاهم بين هرتسليا وجيرانها العرب". كتب على إحدى اللوحات في المتحف (أنظر ص 29). من الأفضل أن نتوقف قليلا عند هذه الفقرة التي تحمل بطياتها النظرة الصهيونية الشائعة. وحسبها، التاريخ يبدأ مع تأسيس هرتسليا. والحديث هنا ليس عن استيطان كولونيالي، وعلاقات المستعمر مع المستعمر، بل نتحدث عن بداية جديدة للتاريخ الذي بدأ مع الاستيطان الصهيوني. وحسب الوصف لم يكن للبلاد، قبل الصهيونية، تاريخ. "في البداية" كانت " علاقات تفاهم" مع "الجيران العرب" إلا أن "سير الأمور" عند "باقي العرب" في البلاد ترك أثر على " فلاحي المنطقة" مما أدى بالمستوطنين إلى "اتخاذ خطوات أمنية". ونتعلم من ذلك أن "الاعتبارات الأمنية" الموجودة في قلب الخطاب الإسرائيلي ليست وليدة السنوات الأخيرة وإنما مركب جوهري منذ "بداية التاريخ". هنا تحول العرب من خلفية ليصبحوا عامل مؤثر على المستوطنين ويحفزونهم على "اتخاذ خطوات كي يحموا أنفسهم". ويتحول العرب من خلفية إلى عنصر فعال، لكي يتحول المستوطنين الصهاينة

באזור שכונת נווה עמל של היום. אולי אלה אנשי שובאכי שלגביהם סיפרו לנו הן פליטי אג'ליל והן פליטי אלחרם שנערך בהם טבח ע"י יהודים כדי להבריחם מהמקום[2].

"יחסי הבנה" עם השכנים

הערבים לא היו רק נוף טבעי עבור מתיישבי הרצליה ויחסי השכנות איתם מתוארים במוזיאון. המוטיב הבולט ביותר ביחסים איתם, לפחות בהתחלה, היה "הבנה". **"בתחילה שררו יחסי הבנה בין הרצליה ושכניה הערביים"** ככתוב על אחד מלוחות התצוגה. (תמונה עמ' 29). כדאי לעמוד על הפסקה הפשוטה הזו המכילה את התפיסה הציונית הרווחת. ההיסטוריה של הארץ מתחילה עם הרצליה "מראשיתה" ו"בתחילה". לא יחסי התיישבות קולוניאליים מתוארים כאן חלילה, אלא תחילת ההיסטוריה שהתרחשה עם ההתיישבות הציונית. ולפניה, ע"פ המתואר, לא הייתה לארץ היסטוריה. "בתחילה" זו היו דווקא "יחסי הבנה" עם הערבים השכנים אלא ש"הלכי הרוח" של "ערביי הארץ האחרים" השפיעו גם על "הכפריים באזור", מה שחייב את המתיישבים לנקוט "צעדים ביטחוניים". ה"אין ברירה" הביטחוני אינו, אם כן, מגמה

הרצליה היתה מוקפת מראשיתה בכפרים ערביים ובאהלי בדואים ומרוחקת מישובים יהודיים אחרים. בתחילה שררו יחסי הבנה בין הרצליה ושכניה הערביים. הלכי הרוח בין ערביי הארץ, בפרט בתקופות של מאורעות השפיעו גם על הכפריים באזור. מצב זה חייב ארגון הגנה בהרצליה. תושבי המושבה, רובם ככולם מתיישבים ופועלים, נטלו חלק במשימה הבטחונית.

إلى ضحية تدافع عن نفسها. وضمن هذا الحديث نجد أيضا مصطلح "العرب الجيدون" مقابل "العرب السيئون"[3].

أبرز علاقات التقارب بين عرب المنطقة ويهود هرتسليا كانت بدعوة مختار أبو كشك لكل مواطني هرتسليا للمشاركة في عرس أخيه. الشيخ أحمد شاكر أبو كشك يرسل دعوة بالعبرية والعربية ويوقعها ببركة الأخوة (أنظر ص 36). في كتاب لأحد سكان هرتسليا الأوائل نلاقي صورة يرافقها النص"لقاءات مع جيران بدو- محاولات فرض علاقات جيرة حسنة". وهذا جزء مهم في الرواية الصهيونية التي تؤكد بأن "نحن دائمًا مددنا أيدينا للسلام والجيرة الحسنة."

هذه الصورة تظهر ايضًا على لوحه عرض في المتحف وكأنها مثال للجيرة ولكن النص من تحتها يثير الخجل : **مستوطنون وجماعة من الجالية الصهيونية الأمريكية "من الخلف تظهر خيمة بدويه".** صحيح أنه في الخلف توجد خيمة بدوية ولكن من الأمام لم يجلس سوى البدو! أي أن العرب هم خلفية، منظر، حتى ولو كانوا في الصدارة وهم يغيبون عن النص، كما هم غائبون في التاريخ ، في النشر والمطبوعات. ربما هذا رمزًا مبكرًا لوضع المهجرين الفلسطينيين مواطني إسرائيل الذين عرفهم القانون الإسرائيلي "الحاضرون الغائبون". العرب هم غالبيه الشخصيات في الصورة، ولكنهم يبقون بدون اسم واهتمام. بينما، المستوطنون و ممولونهم الأمريكان هم عنوانها. العرب في الصورة هم نوع من الطبيعة الصامتة، مفهومة ضمنًا، الذي في داخلها تدور الأحداث الاستعمارية للمستوطنين ومناصريهم. العرب لا يعكرون "الخلاء"، فهم جزء منه. "الخلاء" لا صوت له ولا يتكلم، العرب جزء من "الخلاء" ولا يتكلمون أيضًا، صوتهم غير مسموع، وربما يجب أن يتواجدوا في الصورة والمساحة، كي يظهر واضحًا ما يجب تخليصه.

مثال جيد على "التقدم الصهيوني" الذي استبدل "التخلف العربي" يمكن أن نراه في صورة عرب يحرثون الأرض بالجمل، الحمار والثور)الصورة غير واضحة من الأصل(وبجانبها النص:

של השנים האחרונות אלא נולד כבר בשחר ימי ההיסטוריה של המרחב בו אנו חיים. כאן הפכו לפתע הערבים לסובייקט משפיע, מאיים, על המתיישבים הראשונים, ומחייבם להגיב כדי להגן על עצמם. הסובייקטפיקציה של הערבים מתרחשת במקום בו הופכים המתיישבים הציונים לקורבן המגונן על חייו. נמצא כאן גם המרכיב הוותיק של ה"ערבים הטובים מכאן" מול "הערבים הרעים משם"[3].

השיא בתצוגת יחסי הקרבה בין הערבים מהסביבה ליהודי הרצליה מתבטא בהזמנה של שייח אבו קישק לכל תושבי הרצליה להשתתף בחתונת אחיו. שייח אחמד שקר אבו קישק שולח הזמנה בעברית ובערבית וחותם "בברכת אחים" (תמונה עמ' 36). בספרו של אחד מראשוני הרצליה מוצגת תמונה של יהודים וערבים ומתחתיה מופיע הכיתוב "מפגשים עם שכנים בדווים ניסיונות להשכין יחסים של שכנות טובה". גם זה חלק חשוב בנרטיב הציוני, "אנחנו תמיד הגשנו יד לשלום ולשכנות טובה." תמונה זו מופיעה גם על לוח תצוגה במוזיאון כמופת לחיי השכנות אבל הכיתוב מתחתיה מביך למדי:

"מתיישבים ואנשי "קהילת ציון אמריקאית", ברקע אוהל בדואי". ברקע אכן מבצבץ אוהל בדואי אבל בחזית התמונה עומדים הבדואים עצמם. כלומר, הערבים הם הרקע, חלק מהנוף, גם כשהם נמצאים בחזית. בכיתוב הם נעדרים, כמו בהיסטוריה, בדפוס ובכתב. הם למעשה שקופים עבור הטקסט המדובב את התמונה בה הם מופיעים. אולי זה רמז מוקדם למצבם של העקורים הפלסטינים אזרחי מדינת ישראל שהוגדרו ע"י החוק הישראלי "נוכחים נפקדים". הערבים הם רוב הדמויות

"حراثة بالثور والحمار- عند الفلاحين جيران هرتسليا التي لم تصلهم الحضارة بعد". وعند وصول النمو والتطور!، لم يحرث الفلاحون أراضيهم وانما أصبحوا محتاجين في مخيمات اللجوء...

مركب أساسي في "علاقات الجيرة الحسنة" كان تقديم معونات أساسية: ماء و مواد بناء قدمها العرب لسكان هرتسليا. كما يقال "أوائل سكان هرتسليا اشتروا مياه الشرب من القرية العربية أجليل" على ما يبدو أن الجالية الصهيونية الأمريكية هي التي مولت شراء الماء. في صورة مثيرة للاهتمام يظهر مستوطنون، واحدهم يشرب الماء كالعرب (دون أن يمص) من الجرّة وامرأة تحمل جرة ماء على كتفها. فوق هذه الصورة نص يحكي أن تموين الماء للمستوطنين تم على أيدي سكان قرية اجليل. والجدير ذكره أن النص في الانجليزية يفرق بين مستعمرين ومستوطنين- settlers للسكان العرب residents .

مواد البناء أُحضرت، أيضا، من أجليل. اللاجئ ابراهيم أبو سنينه يحكي لنا عن عائلته التي استخرجت مواد بناء ونقلتها من المنطقة المسمية اليوم سينما سيتي[4] . صورة جميلة تظهر جمال تحمل الحصى للبناء صورة أخرى "غير واضحة" تظهر جمال تحمل الحصى بالقرب من مسجد سيدنا علي . من الواضح أن"علاقات التفاهم" بين اليهود والعرب كانت علاقات اقتصادية بأساسها. علاقات أحضرت رفاهية اقتصادية مؤقتة للعرب وكانت مصدر مهم للتطور الاستعمار الصهيوني. يوجد هنا شيء مأساوي، أهل القرية احضروا مواد البناء وبنوا بأنفسهم المدينة احتلت مكان قريتهم. أي انه، بعرق جبينهم قدموا المعونات الأساسية لإقامة المدينة

בתמונה, אבל הם נותרים חסרי שם והתייחסות. לעומתם, המתיישבים והמממנים אותם מאמריקה (קצ"א) הם נושאיה. הערבים בתמונה הם סוג של טבע דומם, מובן מאליו, שבתוכו מתרחשת הפעילות הקולוניאלית של המתיישבים ופטרוניהם. הערבים אינם מפרים את "השממה", הם חלק ממנה. שומם זה משהו שאין לו קול, שלא מדבר. הם חלק מהשממה גם במובן הזה שהם לא מדברים, שקולם לא נשמע. במובן זה הם חייבים להיות שם, בתמונה ובמרחב הפיזי, כדי להראות את מה שיש לגאול.

דוגמא טובה לציביליזציה הציונית שהחליפה את הפרימיטיביות הערבית ניתן לראות בתמונה של ערבים המעבדים את אדמתם באמצעות גמל, חמור ושור ולצידם הכיתוב: "חריש בשור וחמור אצל הפלחים שכני הרצליה, שהציביליזציה טרם הגיעה אליהם". כשהציביליזציה (הקידמה!) הגיעה, הפלחים האלה כבר לא עיבדו יותר את אדמתם. הם הפכו להיות נזקקים במחנות פליטים.

מרכיב חיוני ביחסי ההבנה היה בהספקת צרכים חיוניים של מים וחומר לבניה ע"י הערבים למתיישבי הרצליה. כפי שמסופר "ראשוני הרצליה קנו מי שתייה מהכפר הערבי ג'ליל" את רכישת המים מימנו כנראה קצ"א. בתמונה מרשימה נראים חלוצים כשאחד מהם שותה מים כמו הערבים מהכד ואישה נושאת כד מים על כתפה. מעל תמונה זו הכיתוב המספר על אספקת המים למתיישבים ע"י הערבים מג'ליל. מעניין שבכיתוב באנגלית נמצאת הבחנה בין מתיישבים או מתנחלים SETTLERS לתושבים (ערבים) RESIDENTS .

גם חומרי הבנין הובאו מאג'ליל, הכפר השכן. פליט הכפר אברהים אבו סנינה סיפר לנו על משפחתו שעסקה בכריית חומר בנין והובלתו מהמקום בו נמצא כיום הסינמה סיטי[4]. תמונה יפה מראה גמלים מובילים זיפזיף לבניה. תמונה נוספת (מטושטשת מאד) מראה גמלים נושאים זיפזיף ליד מסגד סידנא עלי. ברור ש"יחסי ההבנה" בין היהודים לערבים היו

שיירת גמלים מובילה זיפזיף לבניית הבתים

Camels carrying stone aggregate for building

الصهيونية على أراضيهم. خطوة مشابه كانت في المناطق المحتلة عام 67، في الضفة الغربية. لكي يعتاش الفلسطينيون كان عليهم العمل لدى مقاولون يهود الذين بنوا مستوطنات على أراضيهم.

تقسيم العمل التقليدي والعلاقات بين الجنسين تظهر في صورة نساء"بدويات" ينشلن الماء من بئر المسجد (أنظر ص 5). يتم استنساخ تقسيم الوظائف التقليدي عند المستوطنين، حيث نرى في الصورة العليا أن المستوطنة اليهودية، المرأة الوحيدة بين الرجال هي التي تحمل جرة الماء. ما أن نزلت الجرة من الرأس إلى الكتف...

العرب كانوا تجار خضروات، كما يظهر في الصورة. الرجل المثير للإعجاب "عبد غوته منش" يقف إلى جانبه امرأتين (على ما يبدو يهوديات) بدون اسم يركبن على الحمير "من منطقة هرتسليا بتواح".

פוטנציאל לרווחה כלכלית לערבים והם שימשו מקור חיוני להתפתחות ההתיישבות הציונית. יש משהו טראגי בכך שאנשי הכפרים שסיפקו את חומרי הבניין בעצם בנו את העיר שהתפתחה במקומם, במקום ממנו הם גורשו. כלומר, במו ידיהם תרמו הערבים תרומה משמעותית להקמת העיר הציונית על אדמותיהם. תהליך דומה אירע בשטחי הכיבוש של 1967, הגדה המערבית. כדי להתפרנס, פלסטינים היו צריכים לעבוד אצל קבלנים יהודים שבנו את ההתנחלויות על אדמתם.

יחסי ג'נדר משתקפים היטב בתמונות המוצגות. תמונה מראה נשים "בדואיות מאזור סידנא עלי שואבות מים מהבאר שבמסגד" (תמונה עמ' 5) . התפקיד המסורתי של נשים בנשיאת המים מועתק גם ע"י החלוצה העברייה, כפי שראינו בתמונה שבע"מ 30, בה היא האישה היחידה בין גברים וגם היחידה הנושאת מים. אלא שאצלה, לא כמו אצל הערביות, הכד ירד מהראש לכתף.

הערבים היו גם סוחרי ירקות כפי שרואים בתמונה הבאה. הגבר המרשים "עבד גוטה מנש" עומד כשלצידו שתי נשים (כנראה יהודיות) חסרות שם רכובות על חמורים "מאזור הרצליה פיתוח".

"أُقنعوا أن يبقوا" 1948

إحدى أشهر أساطير "حرب استقلال دولة اسرائيل" هي أن اليهود "حاولوا إقناع جيرانهم العرب أن يبقوا" لكن العرب رفضوا هذا، ولذلك فقدوا أملاكهم إلى الأبد. وفي "بيت ريشونيم" تظهر هذه القصة ضمن المعروضات بصورة واضحة في سرد للحرب في المنطقة: **"في هذه الفترة ترك عرب المنطقة بيوتهم على الرغم من أن وجهاء هرتسليا بذلوا جهوداً لاقناعهم أن يبقوا"** بمطالعة لكتاب بن تسيون ميخائيلي، رئيس البلدية و من أوائل المستوطنين، تكشف صورة أكثر تركيبًا. في الجزء "هروب العرب" يحكي ميخائيلي أنه هو واثنين من الوجهاء التقوا مع مختار أجليل وحاولوا إقناعه بأن يبقى ولا يترك. قال لهم المختار أن العرب خائفون جدا لان اليهود يطلقون عليهم النار في الليل ولم يبق أمامهم سوى أن يتركوا لفترة ما. ويضيف ميخائيلي شرح مثير للاهتمام لماذا لم يكن من الأفضل لليهود أن يغادر العرب. هكذا تصبح الهجمات العربية عليهم خطرة أكثر لأن رجال القرى المجاورة لهرتسليا يرشدون المهاجرين في طريقهم. والجدير ذكره أن مجزرة عائلة شوباكي المجاورة، وبعدها مذبحة دير ياسين أدت إلى إرهاب قرى المنطقة وهروب سكانها خوفاً.

"שוכנעו להישאר" ב–1948

אחד המיתוסים הידועים של "מלחמת העצמאות" הוא שהיהודים הפצירו בערבים שכניהם להישאר ולא לעזוב אך האחרונים סירבו וכך איבדו את רכושם לתמיד. גם ב"בית ראשונים" מופיע הסיפור הזה על קיר התצוגה בצורה בולטת בהתייחסות לקורות המלחמה באזור: **"באותה תקופה עזבו ערביי הסביבה את בתיהם, למרות שנבחרי הציבור בהרצליה עשו מאמצים לשכנעם להישאר במקומם"**. עיון בספרו של בן ציון מיכאלי, ראש העיר ומראשוניה, מגלה תמונה יותר מורכבת. בפרק על "מנוסת הערבים" מספר מיכאלי שיחד עם שני מנהיגי ציבור נוספים נפגש עם מוכתר ג'ליל וניסה לשכנעו להישאר ולא לעזוב. המוכתר סיפר לו שהערבים פוחדים מאד כי יהודים יורים עליהם בלילות ולכן לא נותרה בידיהם ברירה אלא לעזוב לזמן מה. מיכאלי מוסיף נימוק מעניין למה לא כדאי ליהודים שהערבים יעזבו. הדבר

بهرتسليا لم يعمل الطلائعيون في الأرض فقط بل اشتركوا بالجهد الحربي بتجهيز الأسلحة، فالطائرات الحربية استعملت مطار المدينة (أنظر للصورتين في هذه الصفحة)

יהפוך את ההתקפות הערביות עליהם למסוכנות כי אנשי הכפרים הסמוכים להרצליה ידריכו את התוקפים בדרכם. כאמור, טבח אנשי שובאכי שנודע בסביבה, גרם לבהלה ולמנוסה בכפרי הסביבה ואח"כ גם טבח דיר יאסין עשה את שלו בעניין זה.

בהרצליה החלוצים לא רק עיבדו את האדמה. הם השתתפו במאמץ המלחמתי בהכנת תחמושת ומטוסי קרב השתמשו בשדה התעופה בעיר (תמונות בעמוד זה).

للتلخيص رأينا أن المتحف في هرتسليا يظهر تطورات المدينة من بدايتها ويظهر عرب المنطقة كجزء من المنظر،الخلاء، الذين نجحوا في ازدهارها. أقام المتحف أبناء المستعمرين الأوائل فقد كان مهم لهم أن يمجدوا مسيرة ابائهم. هم الذين يكتبون التاريخ، يعربون الصور ويعرضونها على جدران المعرض. هرتسليا تغلبت على القرى المجاورة في تاريخ البلاد. العرب خسروا وهم غير موجودون هنا. هذا شيء واضح بكتابة التاريخ بأقلام الفائزين. الآن "الحياة هنا عظيمة" كما تغني فرقة "هبلوييم" الصهيونية. "عرب هرتسليا غير غاضبين...عرب هرتسليا روس..."

رغم ذلك صوت "عرب هرتسليا" الصامت يعلو بين شقوق حيطان المتحف، مثلما يعلو من كل مناظر البلاد، وهذا الصوت يرفض أن يختفي، الصوت الذي طرد من هنا هو رمز يجب إنقاذه، وبمدى قدراتنا، نحن اليهود في إسرائيل، أن نتقبل صوت اللاجئ الفلسطيني يضم الأمل أن يأتي بالمصالحة يومًا ما على هذه الأرض.

1 الخطأ في اللفظ والإملاء "سيدني علي" بدل من "سيدنا علي" الصحيح، يكشف على ما يبدو أن مدينة سيدني الاسترالية البعيدة طبيعية بالنسبة للإسرائيليين أكثر من كلمة "سيدنا" العربية المحلية.

2. يوفال تماري (محرر)، تتذكر اجليل، إنتاج زوخروت، مطبعة كحيل الرملة,2004 ،صفحة 5.

3. في لقاءات كثيرة بين يهود وعرب يدعي اليهود انهم يثقون بالعرب المشاركين في المجموعة، ولكن المشكلة هي "المتطرفون" من حولهم... ومثال حيّ على نجد في تقارير الصحافة الإسرائيلية التي غطت وضع لافتات تحمل أسماء الشوارع العربية على يد ناشيطي زوخروت في اللد وحيفا. وتأتي هذه التقارير بأقوال مواطنين يهود محليين "هذه بالتأكيد أعمال قام بها عرب متطرفون من الخارج، لأن الذين يعيشون بيننا يتصرفون بطريقة مثالية".

4 لمزيد من التفاصيل انظر كتيب "تتذكر اجليل"،

بقلم: ايتان برونشطاين
ملاحظات : نورما موسي

לסיכום, ראינו שהמוזיאון של הרצליה מראה את התפתחות העיר מראשיתה ומבנה את הערבים, שביניהם הוקמה כחלק מהנוף, מהשממה, שהצליחו להפריח. את המוזיאון הקימו ממשיכי המתיישבים הראשונים שחשוב להם לפאר את מפעל אבותיהם. הם כותבים את ההיסטוריה, ממיינים את התמונות, מדובבים ומציבים אותן על קירות התצוגה. הרצליה ניצחה בהיסטוריה של הארץ. הערבים הובסו והם לא כאן. הדבר ברור גם מהכתיבה של ההיסטוריה ע"י המנצחים. עכשיו "נפלא פה", כמו בשיר של להקת הבילויים. "ערביי הרצליה כבר לא כועסים ערביי הרצליה רוסים"

למרות זאת, קולם המושתק של "ערביי הרצליה" מבצבץ בסדקים של חללי המוזיאון, כמו בנוף הארץ. הוא מסרב להימחק לחלוטין. הקול של זה שגורש מכאן הוא רמז שיש לחלצו. ביכולת שלנו, היהודים בישראל, להיות נמענים לקולו של הפליט הפלסטיני טמון הסיכוי להביא אי פעם לפיוס בארץ הזו.

1. ההגיה והאיות המשובשים "סידני עלי" במקום "סידנא עלי" הנכון משקף כנראה את המערביות של הישראלים שסידני האוסטרלית הרחוקה טבעית עבורם יותר מסידנא הערבית המקומית.

2. יובל תמרי (עורך), זוכרות את אג'ליל, הפקת זוכרות, דפוס כחיל ברמלה, 2004, עמ' 5.

3. במפגשים רבים בין יהודים לערבים אומרים היהודים די מהר שבערבים בקבוצה הם בוטחים אבל הבעיה היא עם הקיצונים מסביב. דוגמא נוספת לכך ראינו כתגובה להצבת השלטים ע"י זוכרות בלוד ובחיפה. כתבות בעיתונות הביאו ציטוטים מפי תושבים יהודים מקומיים לפיהם "את המעשה עשו בוודאי ערבים קיצוניים מבחוץ, כי אלה החיים איתנו מתנהגים למופת".

4. פרטים נוספים בחוברת "זוכרות את אג'ליל".

מאת: איתן ברונשטיין
העירה: נורמה מוסי

تجربة اللجوء – عصام مصاروي، من مواليد الحرم (سيدنا علي)

لا اذكر كثيراً تجربة اللجوء، ذكريات باهته وقليلة بقيت منذ خروجي طفلاً من بيت كان قائماً داخل مزرعة بيارات كبيرة جداً على الحدود الواقعة بين قرية سيدنا علي ومنطقة رشبون.

اللجوء من بيت طفولتي، به ترعرعت وكبرت. بيتٌ تحيطه الاشجار والبساتين، ومضخّة زوّدت ماء لكل المنطقة. الى غرفة صغيرة في طول كرم، عشنا بها سنه كاملة، كان صعب جداً. والاصعب كان الانتقال بعدها من طول كرم الى مدينة الطيبة.

ظروف المعيشة كانت صعبة جداً، خصوصاً بعد أن ايقنا اننا لن نعود الى قرية الحرم. انتقلنا للعيش من بيت مستقر وحياة مُرفّهة، الى ظروف بائسة ومهينة للجميع في مدينة الطيبة، هناك عشنا حياة فقر، حياة مزدحمة في غرفة واحدة، بدون إعالة وقوت... كنت في السادسه من عمري ولم يكن من الصعب أن أعي حجم المأساة التي حلت بنا. هذه الضائقه رافقتني سنوات كثيرة بعد ذلك، لم يعزيني بها سوى الاجواء العامة في الطيبة، حيث عانَ الكثير من الناس من الضائقة الاقتصادية الصعبة ذاتها ولم تكن هنالك فجوات كبيرة بيننا وبين سكان المدينة الاصليين.

عائلتي لم تتحدث كثيرًا عن تجربة اللجوء، إجتهدوا كثيرًا في اخفاء محنتهم، ولم تحظ أسئلتيلهم على أجوبة وفيرة، لكن ممكن اعتبارها كافية لفهم قصة اللجوء والمعاناه. خلال سماعي القصة علمتُ بتفاصيل اخرى تتحدث عن صداقة وطيدة بين والدي ورجل اسمه نفتالي روبنشطاين. هذه القصة كانت موجودة دائما في واقع القرية، وفقط بعد مرور بضع سنوات تسنى لي ان اقابل ابن ذلك الرجل الذي يدعى نفتالي، رنوفن، وكان حينا مدير دائرة اراضي إسرائيل في منطقة الناصره. منه سمعت القصة التالية: حتى التهجير كبرنا انا وهو في نفس قفص الاطفال معظم الوقت، حيث حافظت علينا امرأتان، امّ عربية (امّي)، وامّ يهودية (امه). هذه القصة هي واحده من قصص اللجوء الكثيرة.

مؤخراً، في عام 1987، ذهبت مع زوجة عمّي الى قرية الطنطورة التي تدعى اليوم "نحشونيم". في الطنطورة حصلت مجزرة وحشيّة وتهجير قاس. اذكر اننا وصلنا الى بيت والديها الذي ما زال قائماً وتقطنة عائلة يهودية. طرقنا الباب... خرجت لتقابلنا امرأة يهودية، وقفت امامنا وعلامات الاستفهام ترسم وجهها. شرحتُ لها أن هذه المرأه الواقفة امامها كانت من اصحاب هذا البيت حتى عام 1948 وانها أتت خصيصاً من دمشق آملة ان ترى بيتها الذي كبرت فيه وترعرعت حتى التهجير. وبعد تفكير قصير سمحت لنا بالدخول الى البيت. تجوّلت ام سمير (زوجة عمي) في أرجاء البيت وبدأت تعيد ذاكرتها الى الوراء وهي تشرح لنا في الم عميق اين كان المطبخ، الصالون والغرف. مع نهاية الزيارة دخلت المرأه الى احدى الغرف واخرجت منه قدراً من نحاس، أعطته لام سمير قائلة: "هذا القدر كان موجوداً داخل البيت عند وصولنا اليه". ام سمير، التي لا تعرف العبريه إطلاقاً، توجهت اليّ قائله "قل لها: اخذتم الجمل بما حمل وتريدين اعطائي هذا القدر للذكرى ؟؟ اريد ان ابقيه هنا، في المكان الذي ينتمي اليه!"

ان عملية التهجير واللجوء وما رافقها من فقدان أموالنا وممتلكاتنا والانتقال من مستوى معيشة جيد الى حياة فقر وضائقه، هي غُبن تاريخي وظلم. ومع ذلك لم اسمع ابدًا من والديّ اي تحريض وكراهية لليهود. هذه التربية تجذّرت فينا حتى اليوم ونحن لا نحمل اي ضغينة وكره رغم حالة لجوئنا الصعبة، ورغم كراهية العرب التي نعشيها يومياً عبر وسائل الاعلام وعلى المستوى السياسي وحتى الشخصي. التربية للتسامح وقبول الاخر التي ترعرعتُ في كنفها، طغت على غضبي وإحباطي من الوضع السياسي الراهن. لكن مع الاسف هذه الصفات يتحلى بها قلائل من المجتمع الاسرائيلي وكلي امل ان يأتي يوم وتتجذّر فينا جميعاً.

اللجوء وأمور أخرى – مرام مصاروة حجازي

مرّت أكثر من عشرين سنة منذ تحدثت مع أجدادي حول قرية الحرم (سيدنا علي). كان هذا أحد المواضيع التي لم نتحدث عنها، وكانت موافقة عباسية أن لا نذكرها. هذا الصمت الطويل وحب الاستطلاع لفتاة مراهقة ساهموا باخراج بعض القصص العميقة، الأليمة والانسانية عن التهجير والتشريد.

قصتهم مركبة كونها تمزج توجهًا غير واضح تجاه "اليهودي" الذي يسير على محور المشرد – المحتل – الغازي – من جهة، والمنقذ – الانساني من جهة أخرى. "البطل اليهودي" في القصة هو "نفتالي"، الذي تعلمت الكثير عن اعماله من القصص القليلة التي حُدثت... نفتالي الذي قال لجدي "ابق، يا عبد، ولا تخرج، عندك بارودة وأنا عندي بارودة، معاً سنحافظ على البيت...". ولمدة أسبوعين حافظ نفتالي وجدي عبدالله على البيت، والذي سُمي مؤخرا، متأثرًا باسم جدّي "بيت عوفاديا"، حتى سقوط يافا ... وبعد سنتين، حيث كان اجدادي بخطر الترحيل القسري ثانية، ساعدهم نفتالي على الحصول على هوية، ومنع، هذه المرّة، ترحيلهم من الطيبة...

تحتوي هذه القصة المركبة العديد من التناقضات، مثل الكراهية والصداقة، اعتراف وتجاهل... إختار المجتمع اليهودي أن يتجاهل النكبة... عملية التجاهل والانكار لم تكن أقل مؤلمة من عملية الطرد الجماعي، وهي المسؤولة لكثرة الاعماق المرسخة في الوعي الفلسطيني في الداخل تجاه النكبة. أنا أؤمن أن الاعتراف وتحمّل مسؤولية النكبة ومعاناة الشعب الفلسطيني هي شرط اساسي للمصالحة وبناء علاقات بديلة.

وهذا التجاهل والنفي يطرح أسئلة كثيرة حول المجتمع الاسرائيلي خاصة والبشرية عامة: هل يستطيع مجتمع بشري أن يستمر بحياته في ظل كذب لا نهائي وانكار معاناة الاخرين؟ هل المجتمع اليهودي الاسرائيلي غارقٌ بآلامه لدرجة أنه لم يتفرغ بعد للتعامل مع مشاعر غيره أو الاعتراف بمعاناة الاخرين؟ هل هنالك منافسة حول درجة المعاناة، كأنها مزاودة، أو امتلاك الحق يشترط في كوني ضحية؟ هل اختار المجتمع الفلسطيني السكوت كطريقة لإستمرار وجوده في ظروف لا تطاق؟

احدى الصور من متحف هرتسليا

תמונה ממוזיאון הרצליה

سيدنا علي-موضوع شخصي.. تجربة شخصية-عصام حجازي-مصاروة (11 سنة)

توجد فجوة زمنية كبيرة بيني وبين قرية الحرم - سيدنا علي، ومع هذا اشعر بداخلي قرابة وطيدة لهذا المكان نتيجة سماعي قصصاً مؤلمة وحزينة عن القرية وتهجير سكانها.

رحلتي الشخصية الى القرية بدأت عندما طلب منّا في المدرسة بتحضير وكتابة موضوع شخصي يثير اهتمامنا. ولم يكن قراري في ان اكتب عن سيدنا علي سوى قبول اقتراح والدتي. في البداية بدت لي الفكرة غير ناجحة واقل مشوّقة مقارنة مع مواضيع اخرى اثارت اهتمامي، لكن عندما بدأتُ بدراسة الموضوع عن عمق، أدركت انه من احد المواضيع المثيرة والمهمة التي درستها.

التعاطي مع الموضوع كشف لي جوانب جديدة عن عائلتي لم اكن لأدركها من قبل. اذكر عندما اتيت اليه متلهفاً ومتعطشاً للمعلومات رأيت الارتباك وعدم الراحة على وجه جدي اثناء اجابته على اسئلتي. هذه المشاعر الصعبة ازدات حدّة وقوّة عندما بدأت افهم صعوبة الموقف، الالم الكبير، الذل، القسوة وعدم الرحمه خلال التهجير من سيدنا علي وبعده.

اعتقد ان مشاعر جديّ تعبّر عن احاسيس الشعب

الفلسطيني عامة"... شعور الاحباط، العجز، الهزيمة والفشل في الحفاظ على انفسهم، على ارضهم، التعاطي مع الموضوع كشف لي جوانب جديدة عن عائلتي لم اكن لأدركها من قبل. اذكر عندما اتيت اليه متلهفاً ومتعطشاً للمعلومات رأيت الارتباك وعدم الراحة على وجه جدي اثناء اجابته على اسئلتي. هذه المشاعر الصعبة ازدات حدّة وقوّة عندما بدأت افهم صعوبة الموقف، الالم الكبير، الذل، القسوة وعدم الرحمه خلال التهجير من سيدنا علي وبعده.

اعتقد ان مشاعر جديّ تعبّر عن احاسيس الشعب
الفلسطيني عامة"... شعور الاحباط، العجز، الهزيمة والفشل في الحفاظ على انفسهم، على ارضهم، اولادهم، حضارتهم، اعرافهم وتقاليدهم.

منذ زمن ليس ببعيد قررت عمتي القيام بمراسيم طهُور ابنها في مسجد سيدنا علي بمشاركة العائلة. شعرت باحتياج كبير في مراقبة ابناء عائلتي، تملكني احساس انهم يشعرون وكأنهم بالبيت... لست ادري ! ممكن ان يكون هذا الشعور هو من سرد خيالي !!. لكن زيارتهم هذه كان لها وَقع كبير حتى على مخيلتي وخواطري. وحتى لو كانت هذه الخواطر من نسج خيالي، فإن التجربة في ان اكون هناك، متجولاً بين أنقاض القرية، جعلتني اشعر للحظات بإنتماء ابناء عائلتي الى المكان والزمان.

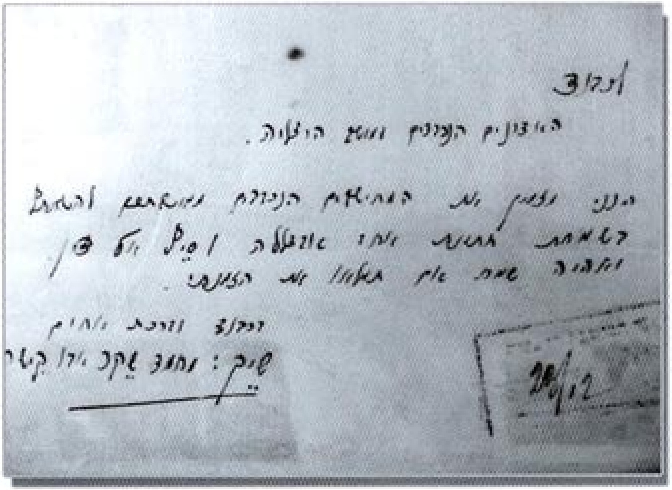

חווית הפליטות – מפי עיסאם מסארווה, יליד אלחרם (סידנא עלי)

חווית הפליטות כמעט ולא הוזכרה לי, ורק מעט מאד זיכרונות עמומים נשארו מעצם הפרידה מבית הילדות שהיה בתוך מטע ענק של פרדסים על הגבול שהיה בין סידנא עלי לישוב רישפון.

המעבר מבית הילדות שבו גדלתי – בית גדול מוקף במטעים ומשאבה שספקה מים לכל האזור – לדירת חדר בטולכרם, שם התגוררנו כשנה, היה קשה במיוחד. המעבר מטולכרם לטייבה היה עוד יותר קשה. תנאי המחיה היו קשים, במיוחד בשל הידיעה שלסידנא עלי לא חוזרים יותר. עברנו מבית מאד מבוסס וחיי רווחה לתנאים עלובים, בעצם לכלום, בטייבה. חיים של עוני, חיים בצפיפות בחדר אחד, בלי פרנסה גם ילד בן שש כמוני יכול היה להבין את עוצמת האסון שפקד אותנו. זו מצוקה שלוותה אותי הרבה שנים אחרי כן. אני חושב שהדבר היחיד שנחם אותי במציאות שבה חיינו, הייתה הסביבה בטייבה שבה כולם סבלו מאותה מצוקה כלכלית קשה, כך שלא היו פערים בינינו לבין האוכלוסייה המקומית.

ההורים שלי לא כל כך דברו על הפליטות שלהם. הם התאמצו מאד להסתיר את המצוקה, אבל אני שאלתי מידי פעם וקבלתי מידע, לא רב אבל מספיק, כדי להבין את סיפור הפליטות. בתוך הסיפור הזה שמעתי גם על סיפור נוסף של ידידות נפלאה בין אבא שלי לבחור בשם נפתלי רובנשטיין. הסיפור היה קיים כל הזמן בהוויה של סידנא עלי. כמה שנים מאוחר יותר, יצא לי לפגוש את בנו של נפתלי, ראובן, שהיה מנהל מנהל מקרקעי ישראל באזור נצרת. ממנו שמעתי את הסיפור הבא: עד לגירוש אני והוא גדלנו רב הזמן באותו לול תינוקות, כששתי נשים, אמא ערביה (אימי), ואמא יהודיה (אימו), שמרו עלינו ביחד ולחוד. סיפור זה היה אחד מסיפורים רבים על הפליטות.

מאוחר יותר, בשנת 1987, נסעתי עם אשת דודי לכפר טנטורה שנקרא היום "נחשונים". בטנטורה התרחש טבח וגירוש אכזרי במיוחד. אני זוכר שהגענו לבית הוריה, שעדיין היה שם וחיה בו משפחה יהודיה. דפקנו בדלת ויצאה לקראתנו אישה יהודיה. היא עמדה מולנו מופתעת. פניתי אליה והסברתי שהאישה הזאת הייתה מבעלי הבית לפני 1948 ושהיא הגיעה מדמשק בתקווה לראות את הבית שבו היא גדלה עד לגירוש. אחרי התלבטות קצרה האישה הכניסה אותנו לבית. אום סמיר, אשת דודי, התחילה לעבור ברחבי הבית ולהסביר איפה היה המטבח, הסלון והחדרים. היא הביאה הרבה זיכרונות והמון כאב. לקראת סוף הפגישה נכנסה האישה לאחד החדרים ויצאה ממנו עם סיר של נחושת. היא הציעה אותו לאום סמיר ואמרה לה ש"כשהגענו לבית הסיר הזה היה בו". אום סמיר, שלא ידעה אף מילה בעברית, פנתה אלי ואמרה: "תגיד לה אחדתו אלגמל במא חמל, כלומר, לקחתם את הגמל יחד עם משאו, ואת רוצה לתת לי סיר לזיכרון? אני רוצה להשאיר אותו כאן,למקום אליו הוא שייך".

נעשה לנו עוול עם הגירוש, הפליטות ומה שמשתמע ממנה, איבוד הנכסים ומעבר מחיים טובים לחיי עוני ומצוקה. למרות זאת, מעולם לא שמעתי מהוריי דברי שנאה והסתה נגד היהודים. החינוך הזה חלחל עד היום ואין בנו עוינות או שנאה, למרות המצב הפוליטי הקשה, העוינות לערבים שנתקלים בה יום ולילה באמצעי התקשורת, וברמת המדיניות וגם הרבה במישור האישי. החינוך לסובלנות ולקבלת האחר שקבלתי מהוריי גבר על הכעס והתסכול שבתוכי מהמצב הפוליטי. לצערי, תכונות אלו מעטות בחברה הישראלית היום וכולי תקווה שיבוא היום ותובנות אלו יחלחלו בתוכנו.

על פליטות ודברים נוספים – מראם מסארוה הג'אזי

למעלה מעשרים שנה עברו מאז דיברתי עם הסבים שלי על סידנא עלי. למעשה, זה היה אחד הנושאים הכי לא מדוברים, והיתה מעין הסכמה משפחתית קולקטיבית שלא לגעת בו. אבל השתיקה הרועמת וסקרנותה של נערה מתבגרת הצליחו להוציא מהם מדי פעם כמה סיפורים עמוקים, כואבים ואנושיים על נושא הפליטות והגירוש. הסיפור האישי שלהם מורכב עוד יותר בהיותו משלב יחס אמביוולנטי כלפי היהודי, יחס שנע על הציר של מגרש, כובש, פולש, לעומת מציל, אנושי ורחום. הגיבור היהודי האנושי בעלילה היה "נפתלי", שעל מעשיו ותולדותיו למדתי הרבה מתוך המעט שסופר לי; אותו נפתלי שאמר לסבא שלי, "עבד, תישאר ואל תצא, לך יש רובה ולי יש רובה, ושנינו נשמור על הבית שלך". במשך שבועיים במהלך האירועים שמרו נפתלי וסבא שלי על הבית, שנקרא משום מה מאוחר יותר "הבית של עובדיה", בהשראת שמו של סבי עבד, עד שנפלה יפו. כעבור שנתיים עזר נפתלי לסבים שלי לקבל תעודות זהות להיות מגורשים שוב, בן לילה, אך הפעם לא מסידנא עלי אלא מטייבה.

הסיפור הזה מכיל בתוכו מורכבות שבנויה מהרבה ניגודים, כמו שנאה וידידות, הכרה והתעלמות. והתעלמות זו היתה הדרך שבה בחרה החברה היהודית להתמודד עם סיפור "אלנכבה" בכלל. אותה התכחשות אינה פחות כואבת ופחות מעיקה מסיפור הגירוש, והיא אחראית לריבוי הרבדים הטבועים עמוק בתודעה הפלסטינית בארץ ביחס לגירוש. אני מאמינה שההכרה ב"אלנכבה", ובכאב ובסבל שהיא גרמה לפלסטינים, הינה תנאי לפיוס וכינון יחסים אלטרנטיביים. יתרה מזאת, היא מעלה שאלות בנוגע לאופיה של החברה הישראלית והחברה האנושית בכלל: האם חברה יכולה להמשיך להתקיים עם שקר והכחשה של הסבל שגרמה? האם החברה הישראלית-יהודית שקועה בכאב שלה עצמה עד כדי כך שאינה פנויה רגשית לעסוק או להכיר בסבלם של אחרים? האם מתקיימת כאן תחרות על רמת הסבל, כאילו יש עליו מונופול, או ניכוס של הזכות להיות קורבן? והאם החברה הפלסטינית בחרה בשתיקה כדרך לשרוד במציאות בלתי נסבלת?

מבט לכפר אלחרם – **منظر على قرية الحرم**

סידנא עלי: נושא אישי, חוויה אישית – מאת עיסאם חגאזי מסארווה (בן 11)

מרחק זמני גדול קיים ביני לבין סידנא עלי, אבל למרות זאת, אני מרגיש מבפנים קרבה גדולה למקום, בגלל הסיפורים הקשים והעצובים ששמעתי על סידנא עלי ועל הגירוש. המסע האישי שלי עם סידנא עלי התחיל כשביקשו מאיתנו בבית הספר לעשות נושא אישי. ההצעה שהנושא האישי שלי יעסוק בסידנא עלי הייתה של אמי. בהתחלה זה נשמע לי רעיון לא מוצלח ופחות מעניין מנושאים אחרים שרציתי לחקור, אך כשהתחלתי ללמוד את הנושא לעומק הבנתי שזה אחד הנושאים המעניינים והמרתקים שעסקתי בהם אי פעם.

ההתעסקות בנושא נתנה לי ללמוד דברים נוספים וצדדים חדשים במשפחה שלי. הרגשתי את חוסר הנוחות של סבא שלי לענות על השאלות שלי כשבאתי אליו מלא התלהבות ורצון לדעת. תחושת הקושי שהוא הביע התחדדה עוד יותר כשהתחלתי להבין את מורכבות הסיפור, הכאב הגדול, ההשפלה, ההתאכזרות במהלך ואחרי הגירוש מסידנא עלי.

הבנתי מסבא שלי שהסיפור לא כל כך בא לידי ביטוי, כנראה בשל הקושי שלו עצמו לשאול שאלות קשות על קיומו ועל העבר, מול ההווה. סבא שלי לא ביטא את זה מילולית אבל זו הייתה הרגשה אישית.

אני מרגיש שהתחושה שסבא שלי מבטא משקפת את התחושה הכללית בעם הפלסטיני. תחושת התסכול, חוסר האונים, הכישלון והתבוסה בלשמור על עצמם, אדמתם, ילדיהם, תרבותם ומסורתם. לא מזמן דודה שלי החליטה לעשות ברית מילה לבן שלה במסגד של סידנא עלי וכל המשפחה הייתה שם. היה לי חשוב להתבונן בבני משפחתי. הייתה לי תחושה שהם מרגישים פתאום בבית, ואולי זו זאת סתם תחושה שהמצאתי בדמיוני. אך לביקור שלהם במקום הייתה עוצמה שאפילו הדמיון שלי הושפע ממנה. וגם אם זה היה ככה, החוויה להיות שם והסיור מול שרידי הבתים שם השאירה אצלי מחשבה שלרגעים בני משפחתי הרגישו שייכות למקום.

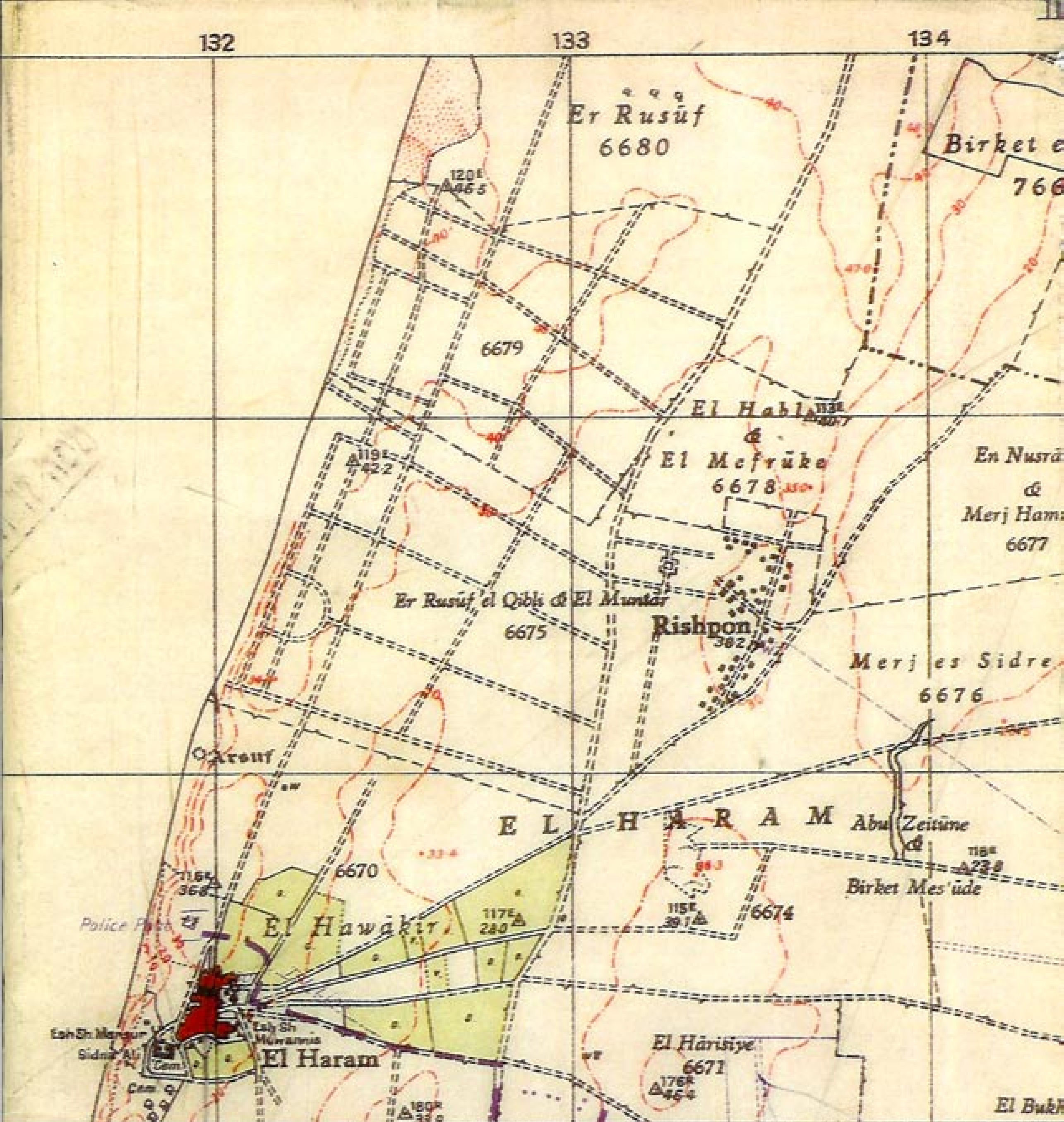

www.nakbainhebrew.org